

ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
Кафедра публічного управління та адміністрування

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему: **ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО
МЕХАНІЗМУ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ В
УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ**

Виконав: студент 6 курсу 640-з групи

галузі знань:

28 Публічне управління та адміністрування

спеціальності:

281 Публічне управління та адміністрування

Бойко Антон Олегович

Рецензент: кандидат історичних наук, доцент

Морозова Ольга Станіславівна

м. Миколаїв - 2020 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ГРОМАДЯНСТВА.....	7
1.1.Правова сутність громадянства та його значення.....	7
1.2.Громадянство в зарубіжних країнах з різним міжнародно-правовим статусом.....	19
Висновки до першого розділу	29
РОЗДІЛ 2	
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ.....	32
2.1.Нормативно-правові засади порядку набуття громадянства України.....	32
2.2.Організаційний механізм регламентації громадянства в Україні.....	42
Висновки до другого розділу.....	53
РОЗДІЛ 3	
ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....	54
3.1.Набуття громадянства іноземцями та особами без громадянства – учасниками антитерористичної операції.....	54
3.2.Перспективи легалізації подвійного громадянства.....	64
Висновки до третього розділу.....	74
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	81
ДОДАТКИ.....	93

ВСТУП

Актуальність теми дослідження визначається тим, що проголошення Україною незалежності вимагало вирішення комплексу проблем, що існували у взаємовідносинах особи і держави. Центральне місце у цьому процесі відводилося громадянству, адже саме громадянство є підставою, яка дає особі, що має такий статус, можливість володіти та реалізовувати більш широкий комплекс прав, свобод, якими наділяє громадян держава.

Громадянство також є виявом суверенітету держави. Саме вона має право вирішувати питання, хто може стати її громадянином. Наскільки ефективно на законодавчому рівні будуть урегульовані різнобічні аспекти громадянства, залежатиме стабільність, безпека суспільства, загальний соціально-економічний розвиток держави.

Історичний розвиток нашої держави підтверджує, що громадянство не є сталим правовим явищем. Відносини у цій сфері підпадають під вплив сучасних світових та внутрішніх тенденцій, а також політичних подій. Актуальність теми дослідження обумовлена декількома важливими обставинами.

По-перше, існує необхідність у з'ясуванні особливостей механізму регламентації громадянства в Європейському Союзі та країнах-членах. Інститут громадянства в нашій державі потребує подальшого вдосконалення. Цей процес має відбуватися з урахуванням імплементації європейських стандартів в українську практику. Адже Україна проголосила курс на європейську інтеграцію.

По-друге, сьогодні залишається ще багато недоопрацьовань у законодавстві, які негативно впливають на процес набуття громадянства. Це в свою чергу порушує гарантоване Загальною декларацією прав людини право кожного на громадянство.

По-третє, існує необхідність створення цілісної теорії конституційного інституту громадянства.

Науково-теоретичною базою є законодавство України, іноземних держав та Європейського Союзу, наукові праці дослідників. Окремі аспекти громадянства досліджували: Р. Б. Бедрій, П. О. Великоричанін, А. А. Винокуров, Р. Р. Ісмаїлов, О. О. Майданик, С. В. Васильєва, М. І. Суржинський, Ю. М. Тодика, І. А. Толкачова, Я. В. Фенич, О. І. Чуприс та інші науковці. З'ясуванню поняття та сутності громадянства Європейського Союзу присвятили свої наукові праці І. В. Яковюк, С. А. Янковський та інші.

Незважаючи на велику кількість наукових праць, в яких досліджуються окремі аспекти обраної теми, нині існує потреба в наукових доробках, присвячених організаційно-правовому механізму регламентації громадянства та його удосконаленні в умовах європейської інтеграції.

Метою дослідження є з'ясування особливостей організаційно-правового механізму регламентації громадянства в Україні в умовах європейської інтеграції.

Відповідно до поставленої мети поставлено такі **завдання**:

- з'ясувати правову сутність громадянства та його значення;
- охарактеризувати громадянство в зарубіжних країнах з різним міжнародно-правовим статусом, у тому числі в країнах-членах Європейського Союзу;
- визначити нормативно-правові засади порядку набуття громадянства України;
- висвітлити організаційний механізм регламентації громадянства в Україні;
- надати характеристику порядку набуття громадянства іноземцями та особами без громадянства – учасниками антитерористичної операції;
- визначити перспективи легалізації подвійного громадянства в Україні.

Об'єктом дослідження є процес регламентації громадянства України.

Предметом дослідження є особливості організаційно-правового механізму регламентації громадянства в Україні в умовах європейської інтеграції.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та завдань цього дослідження використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання.

Зокрема, історичний метод застосовувався для характеристики становлення інституту громадянства в світі та встановленні правової основи його функціонування в зарубіжних країнах, які входять до складу Європейського Союзу.

Порівняльно-правовий метод використовувався при з'ясування змісту громадянства в різних країнах.

Застосування емпіричного методу дозволило проаналізувати діючі нормативно-правові акти в Україні та в зарубіжних країнах.

Використовувався також метод прогнозування при спробах передбачити перспективи легалізації подвійного громадянства в Україні.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що було:

удосконалено:

– пропозиції щодо внесення змін до законодавства та закріплення переліку документів, які підтверджують факт наявності законних джерел існування та розмір грошового забезпечення, що не має бути меншим, ніж встановлений в державі прожитковий мінімум;

– характеристику правової основи регулювання міграційних відносин, суб'єктом яких є іноземець або особа без громадянства – учасники антитерористичної операції;

– пропозиції щодо внесення змін до законодавства та збільшення розміру адміністративного збору за прийняття заяви про прийняття до громадянства України, оскільки існуючий розмір державного мита, що був

встановлений ще у 1993 р., не відповідає сучасним обсягам часових та трудових витрат на здійснення перевірки поданих документів;

дістало подальший розвиток:

– положення щодо можливості запровадження в Україні подвійного громадянства.

– обґрунтування необхідності вдосконалення нормативного визначення поняття «громадянство» та пропозиція в його основу також покласти й взаємну відповідальність фізичної особи та України.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання викладених у магістерській роботі висновків у подальших наукових дослідженнях, присвячених вдосконаленню інституту громадянства в Україні, адаптації його до вимог Європейського Союзу (в тому числі й, що стосується якості надання адміністративних послуг міграційними органами), а також у практичній діяльності Державної міграційної служби України.

Апробація результатів магістерської роботи. Результати роботи були апробовані на всеукраїнській науково-практичній конференції «Лісабонський договір – 10 років після набуття чинності. Що змінилося у функціонуванні ЄС?» (2 грудня 2019 року, м. Миколаїв).

Публікації. Основні положення магістерської роботи опубліковано у тезах вищезазначеної конференції: Бойко А. О. Правова регламентація громадянства в ЄС // «Лісабонський договір – 10 років після набуття чинності. Що змінилося у функціонуванні ЄС?» : Науково-практична конференція : тези доп., Миколаїв, 2 грудня 2019 р. / ЧНУ ім. Петра Могили. – Миколаїв, 2019. – С. 41–42.

Структура роботи зумовлена метою, завданнями та характером дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, шести підрозділів, висновків, додатків, списку використаних джерел (нараховує 92 позиції). Загальний обсяг магістерської роботи становить 99 сторінок, з них обсяг основної частини – 80 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ГРОМАДЯНСТВА

1.1. Правова сутність громадянства та його значення

Одним із важливих правових інститутів є інститут громадянства. Наукові дослідження, що присвячені його різнобічним аспектам не втрачають своєї актуальності.

В науковій літературі звертається увага на основоположне значення громадянства для існування самої держави, визначається його роль в сучасній світовій політичній системі. Відмічається, що на противагу кордонам, які відмежовують території держав між собою, громадянство є тим кордоном, що розмежовує самі народи [16, с. 25]. Ці твердження пояснюють значення досліджуваного інституту для здійснення процесу державотворення.

Говорячи про громадянство, перш за все, увагу звертають на визначення його поняття.

На різних етапах розвитку людства висловлювалися різні позиції щодо розуміння цього терміну.

Так, наприклад, ще Аристотель в деяких із своїх праць (наприклад, «Політика») висловлював свої думки щодо того, що таке держава. Він дійшов до висновку, що держава є ніщо інше як сукупність громадян [3, с. 2].

Свої уявлення про громадянство існували й у Стародавньому Римі. Одним із свідчень існування цього інституту в той час є латинська сентенція, що збереглася до наших днів – «Civis Romanussum!» – «Я римський громадянин!».

Громадянство в римлян розглядалося як певний привілей, який належить чоловікові, народженому від повноправних батька і матері.

Його можна було й отримати. Наприклад, шляхом усиновлення римським громадянином, дарування римського громадянства, зарахування до курії тощо) [88, с. 59].

Можна зробити висновок, що в Античні часи поняття «громадянство» було пов'язано з інститутом прав людини. Саме наявність статусу «громадянина» було підставою для існування у людини певних прав.

Протягом наступних історичних етапів розвитку видозмінювалося й розуміння поняття «громадянин». Так, за часів феодалізму воно не використовувалося, а було замінено іншим терміном – «підданий», що в той час означало підданість особи монарху та його обов'язок сплачувати «данину» володарю, залежність особи від монарха [37, с. 50].

Проведення Французької буржуазної революції, що мало своїм наслідком трансформацію соціальної та політичної системи цієї країни суттєво вплинуло на формування концепцій та уявлень про окремі явища державотворення, в основу яких закладалися демократичні принципи та прогресивні засади.

У зв'язку з цим, відбулося й формування власного значення поняття «громадянин», яке в той час пов'язували з рівністю перед законом.

Тобто, як відмічається в наукових джерелах, послідує розробка концепцій природних прав людини, їх рівності в державі та прийняття окремими державами власних конституцій обумовлювала вже формування сучасного розуміння поняття «громадянин» [3, с. 2].

Варто відмітити, що досліджуване поняття ніколи не інтерпретувалося з однієї якої-небудь точки зору. Навпаки, існували тлумачення з індивідуалістської та інструменталістської позицій ліберальної традиції природного права.

У першому випадку воно порівнювалося з набуттям індивідуумами членства в певній організації. При цьому вони не були інтегровані в організаційну систему.

Відповідно до другої концепції громадяни ставали певною частиною політичної спільноти, які формували свою ідентичність на основі існуючих інтересів та традицій в цьому утворенні [12].

Варто відмітити, що розробка терміну «громадянство», «громадянин» на теренах сучасної України відбулася набагато пізніше, ніж в інших зарубіжних країнах.

Перші згадки про «громадян України» почали з'являтися у XVII ст., але в них не йшла мова про правовий аспект цього явища.

Тільки на початку XX ст., коли прискорився процес перетворення українського етносу на націю відбулося нормативне закріплення інституту громадянства як одного з елементів української державності.

Саме з 1917 р. по 1921 р. на території України відбувалася боротьба за створення власної української держави. За цей час було створено декілька державних утворень (Українська Народна Республіка, Українська Держава гетьмана Павла Скоропадського, Українська Народна Республіка часів Директорії), в кожному з яких приймалися нормативні акти, що регулювали відносини у сфері громадянства.

Тому, можна погодитися з науковцями, які стверджують, що інститут громадянства на території сучасної України пройшов дуже складний шлях свого формування та становлення. Особливістю цього процесу було те, що спроби його нормативно-правового регулювання відбувалися разом зі спробами становлення відповідних незалежних державних утворень [35, с. 175].

Варто відмітити, 1917-1921 р.р. вважається першим етапом розвитку громадянства на території України.

Другий етап тривав з 1922-1990 р.р. – інститут громадянства радянської держави.

Третій етап з 1990 р. і до цього часу – інститут громадянства суверенної Української держави.

Третій етап починається з прийняття Декларації про державний суверенітет України від 16.07.1990 р. і триває до цього часу.

Прийняття Конституції України стало каталізатором процесу впровадження її положень у чинне законодавство про громадянство України та приведення його у відповідність до міжнародних вимог та стандартів [79, с. 7].

Варто відмітити, що часто громадянство розглядається з двох точок зору: як суб'єктивне право (право на громадянство) та як об'єктивне право (інститут громадянства).

Право на громадянство є основним правом особи, яке закріплено на міжнародному рівні – в Загальній декларації прав людини, що була прийнята 10.12.1948 р.

Відповідно до ст. 15 цього нормативного акту кожна людина має право на громадянство. Ніхто не може бути безпідставно позбавлений громадянства або права змінити свої громадянство [20].

Громадянство ж є саме тією сполучною ланкою, яка забезпечує конкретне втілення цієї єдності на рівні особистості, без якої і поза якою громадянське суспільство, і держава втрачають свою сутнісну визначеність і онтологічний взаємозв'язок між собою. Саме тому громадянство в усьому світі розглядається як одне з основоположних прав людини, за допомогою якого будь-який громадянин стає повноцінним членом суспільства. Звідси єдине для світової політичної практики прагнення до скорочення безгромадянства, впорядкування та універсалізації інституту громадянства на рівні загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права [13].

Як об'єктивне право, інститут громадянства розглядається як певна система державно-правових норм, які регулюють відносини громадянства. На законодавчому рівні встановлюються положення щодо того, хто є

громадянином держави, підстав набуття і його припинення, відновлення громадянства та інше.

Вищезазначене є ознакою суверенітету держави. При цьому, вона не повинна порушувати права інших держав та права і свободи людини і громадянина [13].

Важливість досліджуваного інституту для держави обумовлює значний інтерес до нього вітчизняних та іноземних вчених.

Так, наприклад, П. О. Великоречанін зазначає, що громадянство – одне з ключових питань внутрішньої та зовнішньої політики сучасної держави. Суверенітет держави починається з утвердження інституту громадянства, що являє собою політико-правовий зв'язок між особою та державою, внаслідок якого на особу поширюються суверенні права держави і забезпечується захист прав і законних інтересів громадян як всередині країни, так і за її межами [9, с. 107].

Саме громадянство, як зазначають окремі вітчизняні науковці є підставою, яка дає особі, що має статус громадянина, можливість володіти повним комплексом прав, свобод і виконувати обов'язки, закріплені законодавством певної держави.

В основі поняття громадянства закладена категорія «належність особи до народу держави». Адже, вона припускає, що народ включає в себе всіх громадян, які становлять певну політико-юридичну єдність, що закладена в можливість існування держави.

Громадянство розкривається через належність особи до народу держави; за змістом – це взаємні права, обов'язки та відповідальність особи та держави як на території цієї держави, так і поза її межами; за формою – це правовідносини та правовий інститут [79, с. 11].

Деякі науковці критикують тлумачення громадянства як належності до держави. О. Г. Брянцев зазначає, що у визначенні громадянства як «належності» прослідковується патерналізм, і, на думку цього вченого, воно виходить з верховенства держави над особою [5, с. 8].

Р. Б. Бедрій зазначає, що «таке визначення громадянства вказує на примат держави над людиною, поглинання особи державою. Новий підхід до громадянства пов'язаний з визнанням пріоритету загальнолюдських цінностей. Держава і особа повинні розглядатися як рівноправні суб'єкти правовідношення громадянства» [3, с. 9].

Варто відзначити, що громадянином держави є особа не в силу того, що вона проживає на відповідній території, а внаслідок існування між особою та державою особливих правових зв'язків.

Тобто громадянство – це правовий стан, що виражається в двосторонньому стійкому зв'язку особи і держави, який характеризується своєю постійністю. Його припинення можливе у встановленому законодавством порядку та при наявності волевиявлення не тільки громадянина, але й держави.

Навіть якщо відбувається автоматична втрата громадянства порушення двостороннього зв'язку громадянства не відбувається. Тому що, особа, набуваючи громадянство іншої країни, засвідчує своє бажання позбутися колишнього громадянства [13].

Отже, можна зробити висновок, що під впливом різних історичних суспільно-політичних процесів зміст поняття громадянства та його суть дещо трансформувалося і сьогодні існує безліч наукових думок щодо його розуміння, що, в загальному, може відбуватися через призму таких понять як: належність особи до держави, належність особи до народу держави.

Крім наукових тлумачень поняття «громадянство» існує ще його й нормативне визначення.

Так, ст. 2 Європейської конвенції про громадянство, яка була прийнята 06.11.1997 р. передбачає розуміння громадянства через правовий зв'язок між особою та державою без зазначення етнічного походження особи [19].

Відповідно до Закону України «Про громадянство України» від 18.01.2001 р. №2235-III, громадянство України – це правовий зв'язок між

фізичною особою і Україною, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках [61].

Таким чином, можна зробити висновок, що невід'ємними елементами громадянства України є держава, фізична особа, правовий зв'язок між ними, що виражається у формі взаємних прав та обов'язків.

Як загальне підтвердження цьому можна назвати деякі статті із Конституції України.

Наприклад, у ст. 68 Конституції України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР закріплено, що громадянин має неухильно додержуватися законодавства України, а держава спрямовує свою діяльність на забезпечення прав людини (ст. 3) та гарантує піклування та захист своїм громадянам, які перебувають за межами України (ст. 25) [32].

Поряд з цим, варто зауважити, що законодавство деяких держав під формою правового зв'язку закріплює не тільки взаємні права та обов'язки, але й відповідальність. Як приклад, Республіка Білорусь та Республіка Таджикистан.

Так, відповідно до ст. 1 Закону Республіки Білорусь «Про громадянство Республіки Білорусь», громадянство Республіки Білорусь – це стійкий правовий зв'язок людини з Республікою Білорусь, що виражається в сукупності їх взаємних прав, обов'язків і відповідальності і засновується на визнанні та повазі гідності, основних прав і свобод людини.

Громадянство Республіки Білорусь є невід'ємним атрибутом державного суверенітету Республіки Білорусь [42].

В преамбулі Закону Республіки Таджикистану «Про громадянство Республіки Таджикистан» зазначено, що громадянство є стійкий правовий зв'язок людини з державою, що виражається в сукупності їх взаємних прав, обов'язків і відповідальності, заснований на визнанні та повазі гідності, основних прав і свобод людини [44].

Таким чином, можна виокремити дві особливості вищезазначених визначень поняття «громадянство».

По-перше, в його основі знаходиться стійкий правовий зв'язок людини з державою.

Це означає, що громадянство існує постійно, воно не зазнає автоматичного впливу різних зовнішніх чинників, а обов'язково передбачає кроки кожної зі сторін – особи та держави – для його набуття чи зміни. Всі відносини, які виникають у зв'язку з громадянством, є правовідносинами й мають за основу ту чи іншу норму законодавства. Жодних змін стану громадянства за «фактичною домовленістю» між фізичними особами або між ними й державними органами бути не може. У кожному конкретному випадку необхідні офіційні дії сторін та офіційні рішення. Лише на цій основі один правовий стан змінюється іншим [1, с. 5].

По-друге, цей стійкий правовий зв'язок людини з державою виражається не тільки у взаємних правах та обов'язках, але й у їх відповідальності.

З цього приводу варто зазначити, що сьогодні взаємна відповідальність держави та громадянина розглядається як принцип правової держави та необхідна умова розбудови громадянського суспільства.

Суть цього принципу можна пояснити також через покладення на державу певних зобов'язань, що спрямовані на забезпечення прав, свобод та інтересів громадян, існування реальної відповідальності посадових осіб державних органів за невиконання цих зобов'язань.

З іншої сторони права та свободи не є абсолютними. Вони обмежені та регламентовані правовими нормами.

Відповідальність держави перед громадянином розглядають також з соціального, політичного та юридичного аспектів.

Соціальний аспект відповідальності держави полягає у створенні умов та веденні такої політики, за яких здійснюється соціальне забезпечення, реалізуються гарантії соціального захисту, працевлаштування, гідного рівня життя.

Політичний аспект відповідальності держави пов'язаний з рівнем легітимності публічної державної влади та полягає у веденні такої політики і прийнятті таких рішень, які б відповідали очікуванням суспільства, національним та суспільним інтересам. У випадку здійснення політики, що оцінюється суспільством як шкідлива чи не вигідна для суспільного і державного розвитку, політичний аспект відповідальності держави полягає у негативних наслідках, що проявляється у втраті довіри суспільством до тих органів і посадових осіб, які здійснюють таку політику.

Юридичний аспект відповідальності держави полягає у понесенні передбачених законодавством заходів правового примусу державними органами та їх посадовими особами за заподіяння шкоди особам своїми рішеннями та діяльністю [77, с. 44].

Враховуючи вищезазначене, вважаємо, що у визначенні поняття «громадянство», що закріплено у вітчизняному Законі України «Про громадянство» має бути відображено принцип взаємної відповідальності держави та громадянина. Адже, він є елементом правової держави і необхідною умовою розбудови громадянського суспільства. Цей принцип показує здатність та готовність держави нести відповідальність за свої рішення.

У законодавстві деяких країн використовується термін не стійкий правовий зв'язок, а політико-правовий зв'язок.

Так, наприклад, в преамбулі Закону Киргизької Республіки «Про громадянство Киргизької Республіки» зазначено, що громадянство Киргизької Республіки визначає постійні політико-правові зв'язки між фізичною особою і Киргизькою Республікою, які виражаються у їх взаємних правах та обов'язках [41].

Також, поняття громадянство Республіки Казахстан визначається через стійкий політико-правовий зв'язок особи з державою, що виражається у сукупності їх взаємних прав та обов'язків (преамбула Закону Республіки Казахстан «Про громадянство Республіки Казахстан») [43].

На думку М. І. Суржинського, такі визначення поняття громадянства не можна визнати достатньо обґрунтованим, оскільки це дає змогу вважати, що порушення особою політичного зв'язку з державою є підставою припинення її громадянства. Науковець нагадує, що в колишньому СРСР громадянство було не стільки правовим, скільки політико-правовим зв'язком. А порушення громадянином політичного зв'язку з радянською державою тягло за собою позбавлення цієї особи громадянства. Водночас громадянство як цілісне явище є політичною категорією. Адже кожна держава – це організація політичної влади, а оскільки громадянство безпосередньо пов'язане з державою, то і йому притаманний політичний аспект, але він не входить до його правового змісту [80, с. 94].

На нашу думку, закріплення громадянства через політико-правовий зв'язок держави і особи в державах-учасницях СНД є свідченням імплементації норм Рекомендаційного законодавчого акту «Про узгоджені принципи регулювання громадянства», прийнятого Міжпарламентською Асамблеєю держав-учасниць СНД 29.10.1992 р. у національне законодавство таких держав.

В цьому нормативно-правовому акті громадянство визнається невід'ємним атрибутом державного суверенітету та визначається через стійкий політико-правовий зв'язок особи з державою, що виражається в сукупності їх взаємних правах і обов'язках[68].

Таким чином, із вищезазначеного можна зробити висновок, що в нашій державі громадянство розглядається як правовий зв'язок між фізичною особою і Україною, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках.

В законодавстві інших держав замість правового зв'язку використовується стійкий політико-правовий зв'язок. А також, крім взаємних прав та обов'язків, які є основою зв'язку держави та фізичної особи закріплено й їх відповідальність.

Значення громадянства можна пояснити через функції, що виконує цей інститут.

По-перше, він є засобом і способом захисту прав людини. Правовий статус громадянина є ключем до реалізації всієї системи прав і обов'язків, які може здійснювати така особа. На громадянина поширюється юрисдикція цієї держави, що забезпечує широкі можливості реалізації ним своїх прав, законних інтересів.

По-друге, він виступає інститутом захисту інтересів держави. Будь-яка держава, керуючись принципом суверенітету може вимагати від особи, яка перебуває на її території, дотримання встановлених правил поведінки, виконання встановлених обов'язків [91, с. 30].

Саме норми інституту громадянства дають уявлення про те, хто має право на використання прав, свобод, закріплених у правовому статусі громадянина, і які передумови для цього необхідні. Дана обставина подекуди дає підстави характеризувати громадянство як певну загальну правосуб'єктність. Дійсно, не можна не відзначити, що правосуб'єктність як особлива властивість і політико-юридичний стан певної особи найтіснішим чином пов'язана з громадянством, виходить з нього і є його логічним продовженням. Правосуб'єктність не є станом, проте вона також означає стійкий зв'язок між державою і її громадянами, у той же час, на відміну від загального зв'язку громадянства, правосуб'єктність конкретизує правовий стан, закріплений інститутом громадянства, є своєрідним посередником між громадянством і правовим статусом громадянина [91, с. 30].

Змістом громадянства є взаємні права та обов'язки держави та фізичної особи. Забезпечення прав особи є реальним змістом призначення самої держави. З іншої сторони – громадянство забезпечує повноцінне існування особи в цій країні.

А. В. Белов звертає увагу також на те, що кожна держава піклується про свої інтереси та безпеку, тому громадянство за своїм значенням виходить далеко за межі формальної належності до держави. Бути громадянином тієї

чи іншої держави означає брати активну участь в управлінні справами держави.

Громадянин має підтримувати принципи політичної системи держави і розділяти загально визнані в суспільстві основні цінності. Держава, з свого боку, повинна забезпечувати захист прав та інтересів кожного свого громадянина як всередині країни, так і за її межами. Таким чином, громадянство є гарантом підтримання стійкого політико-правового та інституційного зв'язку особи та держави, не обмеженого часом та простором. По суті громадянство являється одним з найважливіших чинників сучасної світової політичної системи [4, 159].

Інституту громадянства в державі тісно пов'язаний з її суверенітетом. У міжнародному праві встановлено, що регламентація відносин у сфері громадянства належить виключно до повноважень самої держави. Саме вона має встановлювати, хто є її громадянином та критерії набуття громадянства.

Підтвердженням цьому є ст. 3 Європейської конвенції про громадянство, яка надає кожній державі можливість самостійно визначати у своєму законодавстві, хто є її громадянами [19].

Таке законодавство має відповідати загально визнаним принципам права, чинним міжнародним актам та міжнародному звичаєвому праву [19].

Отже, підсумовуючи вищезазначене можна відмітити, що ще з давніх часів мислителів та філософів цікавили питання громадянства. В Античні часи поняття «громадянство» було пов'язано з інститутом прав людини. Формування сучасного терміну «громадянство» відбулося після Французької буржуазної революції.

В нашій державі нормативне закріплення українського громадянства, порядку його набуття вперше відбулося після розпаду Російської імперії, коли розпочалася активна боротьба за незалежність України (1917-1921 р.р.).

Сьогодні, загальноприйнято, громадянство тлумачити як правовий зв'язок особи і держави, що виражається у формі взаємних прав та обов'язків.

В законодавстві деяких країн також під громадянством розуміють також стійкий правовий зв'язок або політико-правовий зв'язок.

Зв'язок особи та держави проявляється у взаємних правах та обов'язках. Окремі країни також до цього переліку відносять відповідальність.

Враховуючи, що принцип взаємної відповідальності держави та громадянина є елементом правової держави, вважаємо, що він має бути відображений у вітчизняному визначенні досліджуваного поняття.

Значення інституту громадянства можна пояснити з двох позицій. Суть першої полягає в тому, що громадянство забезпечує повноцінне існування особи в країні через можливість використовувати окремі права та свободи. З іншої позиції – громадянство відіграє важливу роль в утвердженні суверенітету держави. Адже держава самостійно вирішує питання, хто може бути її громадянином. Від того, як будуть урегульовані в країні питання громадянства, багато в чому залежать стабільність та безпека суспільства.

1.2. Громадянство в зарубіжних країнах з різним міжнародно-правовим статусом

Громадянство є тим елементом, що пов'язує фізичну особу з певною державою.

Для сучасного розвитку суспільства характерними є глобалізаційні процеси, що змушують держави вступати в певні союзи, укладати міжнародні договори про створення єдиного економічного простору.

Як зазначає О. О. Винокуров, міграція робочої сили між державами, що веде до значного збільшення чисельності емігрантів, необхідність інтеграції осіб, які постійно проживають в країні, зростаюче число шлюбів між особами, що мають різне громадянство, свобода пересування між державами

– подібні проблеми є спільними для багатьох держав, у зв'язку з чим, у міжнародному праві та в конституційному праві постійно проводиться робота по регламентації питань громадянства [10].

Так, окремі держави європейського континенту входять до Європейського Союзу (надалі – ЄС) – економічного та політичного об'єднання, що було створено в 1992 р. в результаті підписання Маастрихтського договору.

Проаналізувавши його норми, можна зробити висновок, що ЄС було створено задля реалізації прагнення сприяти економічному та соціальному прогресу своїх народів з урахуванням принципу сталого розвитку і в контексті завершення формування внутрішнього ринку та посилення охорони навколишнього середовища; задля проведення спільної зовнішньої політики та політики безпеки, включаючи поступове формування спільної оборонної політики; задля сприяння вільному переміщенню осіб, забезпечуючи при цьому безпеку і належний захист свої народів шляхом створення зони свободи, безпеки та правосуддя у відповідності до положень цього Договору [17].

На прикладі цього європейського утворення ми дослідимо деякі аспекти регламентації громадянства у сучасних умовах.

Необхідність здійснення аналізу інституту громадянства обумовлено й тим, що Україна прагне стати рівноправним членом цього Співтовариства.

Адже, в 2014 р. була прийнята Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [87].

Як зазначає Ю. В. Палагнюк, цілі асоціації України з ЄС збігаються з основними цілями самого ЄС на сучасному етапі, а саме: економічна інтеграція, спільна зовнішня політика та політика безпеки, спільна внутрішня політика, що включає розвиток демократичних інститутів, доброго врядування, верховенство права і повага до прав людини, співробітництво у сфері юстиції і безпеки кордонів тощо[2, с. 15].

Тобто, можна зробити висновок, що інтеграція нашої держави в ЄС обумовлюватиме необхідність здійснити адаптацію вітчизняного законодавства до законодавства Спільноти.

Для початку, варто зазначити, що акти, які приймаються на рівні ЄС з питань громадянства та відповідне законодавство країн-членів ЄС має відповідати міжнародним стандартам і загальноновизнаним принципам права у сфері громадянства.

До міжнародних актів, що містять норми про громадянство можна віднести загальні акти у сфері прав людини, так і спеціальні, що присвячені виключно питанням громадянства.

Крім ст. 15 Загальної декларації прав людини, яка вже згадувалася в попередньому підрозділі, варто також звернути увагу на ч. 3 ст. 24 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р., в якій зазначено, що кожна дитина має право на набуття громадянства [20].

Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р. містить положення, згідно яких дитина повинна бути зареєстрована зразу ж після народження, має право на ім'я та набуття громадянства, а також, право знати своїх батьків і право на їх піклування (ст. 7) [26].

Держави-учасниці зобов'язуються поважати право дитини на збереження індивідуальності, включаючи громадянство, ім'я та сімейні зв'язки, які передбачається законом, не допускаючи протизаконного втручання (ст. 8) [26].

До вищезазначених загальних правових актів у сфері прав людини, які гарантують кожному право на громадянство досліджувану сферу регулюють й спеціально присвячені їй міжнародні нормативно-правові акти – багатосторонні та двосторонні договори, які науковцями поділяються на чотири великі групи: 1) договори про спрощений порядок набуття та припинення громадянства громадянами договірних сторін; 2) договори про врегулювання питань подвійного громадянства; 3) договори, що встановлюють для біженців спрощений порядок виходу з громадянства

держависвого походження і спрощений порядок набуття громадянства держави свого притулку; 4) договори про правовий статус громадян держави, які постійно проживають на території іншої [76, с. 23].

Перш за все, серед таких актів варто виділити Конвенцію про громадянство одруженої жінки, що була прийнята Організацією Об'єднаних Націй 29.01.1957 р.

Вона передбачає неможливість впливу на громадянство дружини таких фактів, як укладення чи розірвання шлюбу між ким-небудь з її громадян і іноземцем, ні зміна громадянства чоловіком під час існування шлюбного союзу.

Ні добровільне набуття ким-небудь з її громадян громадянства якої-небудь іншої держави, ні відмова від свого громадянства не повинні перешкоджати збереженню свого громадянства дружиною цього громадянина [25].

До системи досліджуваних міжнародних актів можна також віднести Конвенцію Організації Об'єднаних Націй про скорочення безгромадянства від 30.08.1961 р.

Держава, що ратифікувала зазначену Конвенцію зобов'язана надати своє громадянство народженій на її території особі, яка в іншому разі була апатридом. Вважається, що народження на судні або літальному апараті вважається таким, що мало місце відповідно на території Держави, під прапором якої плаває судно або на території Держави, в якій зареєстрований літальний апарат. Конвенція містить й інші положення щодо громадянства осіб [27].

06.05.1963 р. Радою Європи була підписана Конвенція про скорочення випадків багатогромадянства та про військову повинність у випадках багатогромадянства.

Цей акт передбачає втрату попереднього громадянства особи, що набула громадянство Договірої Сторони на основі вільного волевиявлення шляхом натуралізації, оптації або відновлення.

Таким особам забороняється зберігати своє попереднє громадянство. Особам, які володіють громадянством двох або більше Договірних Сторін, необхідно виконувати військову повинність лише щодо однієї з цих Сторін. [28].

Європейська конвенція про громадянство встановлює принципи та правила щодо громадянства фізичних осіб. Також, вона містить норми, які регулюють порядок виконання військового обов'язку у випадках множинного громадянства. З цими положеннями мають узгоджуватися норми внутрішнього права держав-учасниць [19].

Незважаючи на важливе місце цієї Конвенції у сфері міжнародного врегулювання питань громадянства, її ратифікувало лише 20 держав із власними застереженнями.

09.04.2014 р. Парламентською Асамблеєю Ради Європи була прийнята Резолюція «Доступ до громадянства», в якій Рада Європи закликає держави підписати чи ратифікувати цей документ; прийняти відповідне національне законодавство, яке б сприяло б отриманню громадянства шляхом натуралізації чи спрощеної реєстрації осіб без громадянства на своїй території тощо [74].

Таким чином, можна зробити висновок, що на міжнародному рівні прийнято досить значну кількість правових актів, які регламентують досліджувану сферу.

Міжнародні акти можуть бути загальної тобто універсальної дії, що визначають засади прав людини у світі в тому числі й містять положення щодо громадянства людини, так і спеціальні, що присвячені виключно різнобічним аспектам громадянства. Ратифікація таких актів призводить до обов'язку їх дотримання такими державами. Хоча серед них є й акти, що мають рекомендаційний характер, наприклад, Рекомендаційний законодавчий акт «Про узгоджені принципи регулювання громадянства».

Здійснюючи дослідження громадянства в державах, що входять до певних співтовариств, і в яких на різних рівнях відбувається регулювання

цієї сфери, ми дійшли до висновку, що законодавство (чи то національне, чи те, що прийнято на рівні ЄС) має відповідати, встановленим загальним міжнародним стандартам.

Варто відмітити, що ЄС в тому вигляді, який існує нині було створено в 1992 році і відразу для громадян держав-членів було запроваджено громадянство ЄС.

Так, відповідно до ч. 2 ст. 2 Договору про Європейський Союз, від 07.02.1992 р. Союз надає своїм громадянам простір свободи, безпеки та правосуддя без внутрішніх кордонів, в рамках якого забезпечується вільне пересування у взаємозв'язку з відповідними заходами з питань контролю зовнішніх кордонів, надання притулку, імміграції, а також запобігання злочинності та боротьби з цим явищем [17].

У ст. 20 Договору про функціонування ЄС закріплено, що кожен, хто має громадянство однієї з держав-членів, є громадянином Союзу. Громадянство Союзу є додатковим до національного громадянства, незамінюючи його.

Громадяни Союзу мають права й обов'язки, передбачені у Договорах.

Вони мають, серед іншого:

- право на вільний рух та проживання в межах території держав-членів;
- право обирати та бути обраними на виборах до Європейського Парламенту та на місцевих виборах в своїй державі-члені проживання на таких самих умовах, як і громадяни цієї держави;
- право користуватися на території третьої країни, де не представлена держава-член, громадянами якої вони є, захистом дипломатичних представництв і консульств будь-якої держави-члена на тих самих умовах, що й громадяни цієї держави;
- право на звернення до Європейського Парламенту, Європейського Омбудсмена та установ і дорадчих органів Союзу будь-якою мовою Договору та отримання відповіді цією ж мовою.

Ці права реалізуються відповідно до умов та обмежень, визначених Договорами та заходами, ухваленими відповідно до Договорів [29].

Таким чином, можна зробити висновок, що в країнах-членах ЄС існує подвійна регламентація інституту громадянства. На рівні ЄС це відбувається тому, що запроваджено громадянство ЄС. І внутрішнім законодавством країн, тому що громадянство – це атрибут кожної суверенної держави.

При цьому наявність статусу громадянина обумовлює існування в людини певного обсягу прав та свобод, які вона може реалізовувати в державі. Також він передбачає наявність системи обов'язків, які громадянин має виконувати перед державою.

Тобто, статус громадянина є однією з умов, що створює особі можливість брати участь в політичному, економічному, правовому, культурному житті суспільства та держави [6].

В науковій літературі відмічається, що громадянство ЄС має свої особливості.

Зокрема, акцентується увага на відмінностях між собою існуючих конструкцій – «громадянство ЄС» та «громадянство держави». Ці поняття не є тотожними за змістом. Адже, ЄС не є суверенною державою. У зв'язку з цим, не може існувати такого ж зв'язку між ним та особою, який існує між державою та її громадянином [90, с. 15].

А. О. Покровська робить висновок про субсидіарний характер громадянства ЄС, що характеризується наступними ознаками: громадянство ЄС не може впливати на сукупність прав та обов'язків, наданих громадянину певної держави на національному рівні; громадянство ЄС набувається автоматично у зв'язку з наявністю громадянства держави-члена; наявність громадянства ЄС автоматично формує новий каталог прав особи [57, с. 321].

Варто відмітити, що у цій же ст. 20 Договору про функціонування ЄС закріплено, що громадяни мають права й обов'язки, передбачені в Договорах. На відміну від прав, які зазначаються в цьому акті, обов'язки громадян ЄС не є визначеними.

Як зазначає з цього приводу І. В. Яковюк, національне громадянство до кола основних обов'язків традиційно відносить військовий обов'язок та обов'язок сплати податків. Вочевидь, намір закріплення аналогічних обов'язків за громадянином Союзу неодмінно викликало б протидію з боку держав-членів Євросоюзу, оскільки це фактично передбачало б передачу останньому реалізації низки принципів для збереження суверенного статусу державної влади прав, а отже, зайвий раз зачіпало б болісну для ЄС проблему державного суверенітету [90, с. 21].

У такому випадку можна припустити, що до обов'язків громадян ЄС необхідно відносити обов'язки, які передбачені внутрішнім законодавством держав-членів. У зв'язку з цим, існує необхідність у здійсненні гармонізації національного законодавства держав-членів ЄС, щоб громадяни ЄС мали однаковий перелік обов'язків.

Крім цього, слід звернути увагу й на порядок набуття та припинення громадянства ЄС.

В результаті проаналізованої ст. 20 Договору про функціонування ЄС можна зробити висновок, що громадянство ЄС має особа, в якій наявне громадянство держави-члена. Щодо його припинення ніяких положень в цьому акті не має. Можна припустити, що це відбувається у випадку втрати громадянства держави-члена.

Варто відмітити, що процедурні аспекти набуття та втрати громадянства ЄС регламентуються через національне законодавство кожної країни, що регулює порядок отримання та втрати громадянства держави-члена ЄС.

Поряд з цим, слід акцентувати увагу на тому, що на рівні ЄС була запроваджена окрема концепція громадянства під назвою – «цивільне громадянство».

У європейському контексті воно означає не стільки розробку окремого зводу правил для іммігрантів, скільки прихильність базовим принципам прав і обов'язків громадянина, які поширювалися б на всіх осіб, які легально проживають в Євросоюзі [92, с. 40].

Вищезазначена концепція була відображена в Директиві Ради 2003/109/ЄС від 25.11.2003 р. про статус громадян третіх країн, які проживають на довготривалій основі [15].

Цим актом здійснюється наближення правового статусу «громадян третіх країн», які проживають на довготривалій основі на території ЄС до статусу його громадян. Директива закріплює основу та порядок набуття ними статусу «довготривалого резидента», що підтверджується спеціальним дозволом на проживання. Власник такого дозволу у багатьох сферах прирівнюється до прав громадян держав-членів.

Оскільки ця Директива належить до законодавства ЄС, то її положення підлягають «трансформації» в національне право [15].

На рівні ЄС встановлені важливі засади європейського громадянства. Проте, загальноприйнятих правил, які б регламентували порядок набуття чи припинення громадянства, не існує. Ці аспекти регламентуються внутрішнім законодавством країн-членів.

Аналіз норм відповідних актів дає нам можливість зробити висновки стосовно існування певних особливостей.

По-перше, в більшості європейських країн передбачено допустимість існування подвійного громадянства (Латвія, Румунія, Бельгія, Польща, Німеччина, Чехія та інші).

По-друге, громадянство деяких країн можна набути взамін на інвестиції. Тобто, мова йде про так звану «торгівлю громадянством», яке, на думку очільників вищих органів влади в ЄС, є негативним явищем. Адже основна небезпека у такому способі набуття громадянства криється в тому, що громадянами ЄС можуть стати корупціонери, оскільки походження їх грошей, витрачених на придбання громадянства, перевіряється рідко.

Нині три держави – Мальта, Кіпр і Болгарія – відкрито торгують своїм громадянством, а 20 із 28 країн-членів ЄС пропонують отримати постійний вид на проживання в обмін на інвестиції різного масштабу.

Наприклад, у Мальті існує порядок, відповідно до якого будь-хто, хто може купити на острові нерухомість і вкласти 150 тисяч євро в мальтійські держоблігації. Взамін він зможе стати громадянином цієї країни вже через кілька місяців. Для цього потенційним покупцям не потрібно жити на Мальті. Достатньо лише один раз відвідати острів і придбати там майно, яке має залишатися в руках нового власника протягом як мінімум п'яти років [22].

Реакцією на таку ситуацію є заклики Єврокомісії до більшої стриманості при наданні так званого «золотого громадянства», задля того, щоб його не отримували злочинці, які можуть завдати шкоди безпеці ЄС.

Поряд з цим, в ЄС триває робота над розробкою нових норм щодо надання громадянства країнами-членами.

Тому, вважаємо, що найближчим часом варто очікувати прийняття нових норм на рівні ЄС, які будуть встановлювати важливі засади набуття громадянства країн-членів цієї Спільноти.

Таким чином, підсумовуючи вищезазначене, слід відмітити, що глобілізаційні світові процеси є одним із чинників об'єднання держав в певні економічні та політичні союзи. До таких можна віднести ЄС, дослідження правової системи якого є для нас необхідним в контексті існування перспектив української інтеграції до цієї Спільноти.

Так, громадяни держав-членів ЄС автоматично набувають статусу громадян Союзу.

Це дає їм серед інших право: на вільний рух та проживання в межах території держав-членів; право обирати та бути обраними на виборах до Європейського Парламенту; право на звернення до Європейського Парламенту, Європейського Омбудсмена та установ і дорадчих органів Союзу будь-якою мовою Договору та інші права.

На відміну від прав, обов'язки громадян ЄС на рівні Союзу не визначені. Вважаємо, що до них варто відносити обов'язки, які передбачені внутрішнім законодавством держав-членів.

В ЄС розроблена та нормативно регламентована концепція «цивільного громадянства», яка не відома українському праву. Вона передбачає особливе положення громадян окремих країн, що проживають на довготривалій основі на території ЄС.

Крім цього, особливістю інституту громадянства є допустимість в окремих країнах-членах подвійного громадянства та можливість здійснення «торгівлі громадянством».

Висновки до першого розділу

Становлення інституту громадянства на теренах сучасної України відбулося набагато пізніше, ніж в інших державах. Перші нормативні джерела, які передбачали існування українського громадянства та регулювали порядок його набуття, датуються 1917-1921 р.р.

У чинному Законі України «Про громадянство» громадянство України визначається як правовий зв'язок між фізичною особою і Україною, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках.

Незважаючи на наявність нормативної дефініції цього поняття, науковці не перестають дискутувати щодо можливості його вдосконалення.

Підставами для цього можуть слугувати визначення поняття «громадянство», які містяться в законодавстві інших держав. Зокрема, окремі з них передбачають наявність стійкого правового зв'язку або політико-правового зв'язку між державою та особою.

Крім цього, правовий зв'язок між громадянином України та державою проявляється у взаємних правах та обов'язках. Окремі ж країни також до цього переліку відносять взаємну відповідальність.

Враховуючи, що принцип взаємної відповідальності держави та громадянина є елементом правової держави, вважаємо, що він має бути відображений у вітчизняному визначенні досліджуваного поняття.

Значення інституту громадянства можна пояснити з двох позицій. Суть першої полягає в тому, що громадянство забезпечує повноцінне існування особи в країні через можливість використовувати окремі права та свободи.

З іншої позиції – громадянство відіграє важливу роль в утвердженні суверенітету держави. Адже, держава для забезпечення стабільності та безпеки суспільства самостійно приймає рішення щодо осіб, які можуть бути її громадянами.

В умовах активних світових глобалізаційних процесів держави об'єднуються в певні економічні та політичні союзи, що обумовлює необхідність здійснення регламентації різних важливих сфер у тому числі й громадянства.

Одним із таких утворень можна назвати ЄС, дослідження правової системи якого є для нас необхідним в контексті існування перспектив української інтеграції до цієї Спільноти.

Так, громадяни держав-членів ЄС автоматично набувають статус громадян Союзу. Це дає їм серед інших право: на вільний рух та проживання в межах території держав-членів; право обирати та бути обраними на виборах до Європейського Парламенту; право на звернення до Європейського Парламенту, Європейського Омбудсмена та установ і дорадчих органів Союзу будь-якою мовою Договору та інші права.

На відміну від прав, обов'язки громадян ЄС на рівні Союзу не визначені. Вважаємо, що до них варто відносити обов'язки, які передбачені внутрішнім законодавством держав-членів.

В ЄС розроблена та нормативно регламентована концепція «цивільного громадянства», яка не відома українському праву. Вона передбачає особливе положення громадян окремих країн, що проживають на довготривалій основі на території ЄС.

На прикладі ЄС можна побачити особливості взаємовідносин ЄС і держав-членів в контексті збереження їх суверенітету. Зокрема, на рівні Союзу встановлені загальні засади європейського громадянства. Більш детальна регламентація цих відносин відбувається внутрішнім законодавством країн.

Так, в окремих країнах-членах ЄС допускається існування подвійного громадянства та набуття громадянства взамін на фінансові інвестиції. «Торгівля громадянством» останнім часом активно обговорюється на рівні Єврокомісії. Адже, це явище має негативні наслідки. У зв'язку з цим, нині триває робота з розробки окремих норм щодо надання громадянства країнами-членами. Можна припустити, що їх зміст, можливо, буде ще одним свідченням «м'якої десуверенізації» країн-членів ЄС.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ

2.1. Нормативно-правові засади порядку набуття громадянства України

Право на громадянство відіграє важливу роль в системі невід'ємних та основних прав людини, що вже давно визнані міжнародною спільнотою.

Фахівцями відмічається, що саме громадянство є одним із елементів формування правового статусу особи, який одночасно визначає основоположні засади взаємовідносин держави й особи. Саме громадянство слугує підставою, що обумовлює можливість людини володіти всіма правами та свободами, виконувати обов'язки, встановлені конституцією та іншими законами, нести відповідальність за їх порушення, а також користуватися захистом держави, де б вона не перебувала, в тому числі за межами держави, громадянином якої вона є [38].

Громадянство є також однією з істотних ознак державного суверенітету.

Кожна країна самостійно визначає систему прав і свобод громадян, порядок їх здійснення, передбачає відповідальність за їх порушення, встановлює порядок набуття й припинення громадянства. Тільки громадянин може користуватися всім обсягом прав та свобод, які надає йому держава. Таким чином, питання набуття громадянства є дуже важливим як для країни, так і для кожного громадянина [83, с. 101].

Закон України «Про громадянство України»(ст. 6) чітко визначає підстави його набуття.

Це може відбуватися:

- за народженням;
- за територіальним походженням;
- внаслідок прийняття до громадянства;
- внаслідок поновлення у громадянстві;
- внаслідок усиновлення;
- внаслідок встановлення над дитиною опіки чи піклування, влаштування дитини в дитячий заклад чи заклад охорони здоров'я, в дитячий будинок сімейного типу чи прийомну сім'ю або передачі на виховання в сім'ю патронатного вихователя;
- внаслідок встановлення над особою, визнаною судом недієздатною, опіки;
- у зв'язку з перебуванням у громадянстві України одного чи обох батьків дитини;
- внаслідок визнання батьківства чи материнства або встановлення факту батьківства чи материнства;
- за іншими підставами, передбаченими міжнародними договорами України [61].

Таким чином, можна зробити висновок, що Закон України «Про громадянство» містить окремі підстави набуття особами громадянства України. Статистика щодо набуття громадянства за 10 місяців 2019 р. міститься в додатку А.

Важливими його положеннями є норми, які закріплюють категорії осіб, які вважаються громадянами України. Тобто мова йде про набуття громадянства на основі його визнання.

Як зазначає Р. Р. Ісмаїлов, в юридичній літературі останнім часом як спосіб набуття громадянства дедалі частіше називають його визнання. Між визнанням і набуттям громадянства існує багато спільного. Але це не дає жодних підстав вважати, що визнання є однією з основ набуття громадянства. Визнанням громадянства визначається коло осіб, які є

громадянами держави на момент набрання Законом чинності, а набуття громадянства звернуте в майбутнє [23, с. 11].

Так, відповідно до ст. 3 Закону України «Про громадянство України» громадянами України є: 1) усі громадяни колишнього СРСР, які на момент проголошення незалежності України (24 серпня 1991 р.) постійно проживали на території України; 2) особи, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних чи інших ознак, які на момент набрання чинності Законом України «Про громадянство України» (13 листопада 1991 р.) проживали в Україні і не були громадянами інших держав; 3) особи, які прибули в Україну на постійне проживання після 13 листопада 1991 р. і яким у паспорті громадянина колишнього СРСР зразка 1974 р. органами внутрішніх справ України внесено напис «громадянин України», та діти таких осіб, які прибули разом із батьками в країну і на момент прибуття в Україну не досягли повноліття, якщо зазначені особи подали заяви про оформлення належності до громадянства України; 4) особи, які набули громадянство України відповідно до законів України та міжнародних договорів України [61].

Підставою набуття громадянства – є набуття його за народженням (ст. 7 Закону України «Про громадянство України»).

Мова йде про випадок, коли особа є громадянином України, якщо її батьки або один з них на момент народження такої особи були громадянами України.

Особа, що народилася на території України є громадянином України за умови, що її батьки є особами без громадянства і вони на законних підставах проживали на території України.

Ця стаття встановлює, що у випадку народження особи за межами України від осіб без громадянства, які постійно на законних підставах проживають на території України, і не набула за народженням громадянства іншої держави, є громадянином України.

Особа, яка народилася на території України від іноземців, які на законних підставах проживають на території України, і не набула за народженням громадянства жодного з батьків, є громадянином України.

Особа, яка народилася на території України, одному з батьків якої надано статус біженця в Україні чи притулок в Україні, і не набула за народженням громадянства жодного з батьків або набула за народженням громадянство того з батьків, якому надано статус біженця в Україні чи притулок в Україні, є громадянином України.

Особа, яка народилася на території України від іноземця і особи без громадянства, які на законних підставах проживають на території України, і не набула за народженням громадянства того з батьків, який є іноземцем, є громадянином України.

Новонароджена дитина, знайдена на території України, обоє з батьків якої невідомі (знайда), є громадянином України.

Особа, яка має право на набуття громадянства України за народженням, є громадянином України з моменту народження [61].

Отримання громадянства з інших підстав (визначених в ст. 6), детально регламентуються ст. 8 – ст. 16 Закон України «Про громадянство» [61].

Окремою підставою є прийняття до громадянства України («натуралізація»). Для прийому в громадянство України встановлені певні умови (ст. 9 Закону України «Про громадянство») [61].

Існування вищезазначених підстав набуття громадянства є цілком обґрунтованим та правомірним. Адже, таким чином держава прагне захистити свої інтереси та забезпечити належне входження в нове суспільство особи, яка набуває громадянства [81, с. 142].

Відповідно до ч. 2 ст. 1 Конвенції про скорочення безгромадянства Договірна Держава може обумовити надання свого громадянства з дотриманням однієї або кількох із таких умов:

а) щоб клопотання було порушене протягом установленого цією Договірною Державою строку, який має починатися не пізніше досягнення

вісімнадцятирічного віку і закінчуватися не раніше досягнення віку у двадцять один рік, проте відповідній особі надається принаймні один рік, протягом якого вона могла б сама порушити клопотання без одержання на це законного дозволу;

б) щоб відповідна особа проживала на території цієї Договірної Держави протягом установленого цією Державою строку, який не повинен перевищувати п'яти років, що безпосередньо передують порушенню клопотання, а взагалі не повинен перевищувати десяти років;

с) щоб відповідна особа не була визнана через суд винною у злочині проти державної безпеки або засудженою до позбавлення волі на п'ятирічній строк або більш тривалий строк за кримінальним обвинуваченням;

д) щоб відповідна особа завжди була апатридом [27].

Крім цього, загальновизнаною міжнародною спільнотою є практика укладання державами відповідних договорів, які передбачають можливість набуття громадянства у спрощеному порядку. Як приклад, можна привести Договір між Республікою Білорусь, Республікою Казахстан, Киргизькою Республікою та Російською Федерацією щодо спрощеного порядку набуття громадянства від 04.11.2000 р. [90].

Відповідно до ст. 9 Закону України «Про громадянство України» іноземець або особа без громадянства можуть бути за їх клопотаннями прийняті до громадянства України.

Умовами прийняття до громадянства України є:

- визнання і дотримання Конституції України та законів України;
- подання декларації про відсутність іноземного громадянства (для осіб без громадянства) або зобов'язання припинити іноземне громадянство (для іноземців).

Іноземці, які перебувають у громадянстві (підданстві) кількох держав, подають зобов'язання припинити громадянство (підданство) цих держав.

Іноземці, яким надано статус біженця в Україні чи притулок в Україні, замість зобов'язання припинити іноземне громадянство подають декларацію

про відмову особи, якій надано статус біженця в Україні чи притулок в Україні, від іноземного громадянства.

Подання зобов'язання припинити іноземне громадянство не вимагається від іноземців, які є громадянами (підданими) держав, законодавство яких передбачає автоматичне припинення особами громадянства (підданства) цих держав одночасно з набуттям громадянства іншої держави, або якщо міжнародні договори України з іншими державами, громадянами яких є іноземці, передбачають припинення особами громадянства цих держав одночасно з набуттям громадянства України.

Іноземці, які подали зобов'язання припинити іноземне громадянство, повинні подати документ про це, виданий уповноваженим органом відповідної держави, до уповноваженого органу України протягом двох років з моменту прийняття їх до громадянства України. Якщо іноземці, маючи всі передбачені законодавством цієї держави підстави для отримання такого документа, з незалежних від них причин не можуть отримати його, вони подають декларацію про відмову від іноземного громадянства;

- безперервне проживання на законних підставах на території України протягом останніх п'яти років.

- отримання дозволу на імміграцію.

Ця умова не поширюється на осіб, яким надано статус біженця в Україні або притулок в Україні, та на іноземців і осіб без громадянства, які прибули в Україну на постійне проживання до набрання чинності Законом України «Про імміграцію» (07.11.2001 р.) і мають у паспорті громадянина колишнього СРСР зразка 1974 року відмітку про прописку або отримали посвідку на постійне проживання в Україні;

- володіння державною мовою або її розуміння в обсязі, достатньому для спілкування. Ця умова не поширюється на осіб, які мають певні фізичні вади (сліпі, глухі, німі);

- наявність законних джерел існування. Ця умова не поширюється на осіб, яким надано статус біженця в Україні або притулок в Україні [61].

Таким чином, на першому місці серед умов набуття громадянства стоїть дотримання вимоги про визнання і дотримання Конституції України та законів України.

Таку вимогу можна пояснити змістом самого громадянства, що виражається у взаємних права та обов'язках особи та держави. Тому, людина яка набуває громадянства України повинна знати про свої обов'язки.

Поряд з цим, варто відмітити, що умова щодо визнання і дотримання Конституції України та законів України на практиці ніякими документами додатково не підтверджується. Тобто, вона є формальною. Лише у заяві про прийняття до громадянства України зазначається, що особа визнає Конституцію України та зобов'язується дотримуватися законів України і засвідчує це своїм підписом.

Для виправлення такої ситуації на розгляд Верховної Ради України ще у 2013 році був поданий проект Закону України «Про внесення змін до статті 9 Закону України «Про громадянство» (щодо приведення норм національного законодавства у відповідність до європейських стандартів)» №2687, яким пропонувалося зміст цієї вимоги видозмінити на: «успішне проходження усного та письмового тестування на знання Конституції України та на володіння державною мовою на рівні, достатньому для спілкування. Порядок проведення тестування встановлюється Кабінетом Міністрів України. Ця умова не поширюється на осіб, які внаслідок інвалідності обмежені у своїй комунікативній здатності». А також цим проектом пропонувалося встановити розмір необхідних законних джерел для існування, які в сукупності не повинні бути нижче встановленого прожиткового мінімуму [71].

Ще однією вимогою є постійне проживання на території такої держави протягом певного терміну. Цю вимогу називають ще цензом осілості, що є різновидом існуючого загального юридичного цензу. Змістом юридичного цензу виступає встановлене законом або іншим правомірним способом санкціонована умова (припис) про допуску суб'єктів до функціонування в

певній сфері суспільних відносин при дотриманні ними окремих параметрів або їх сукупності.

В Україні ценз осілості встановлений терміном в 5 років. В інших країнах, наприклад, у Вірменії – 3 роки; у Киргизстані та Казахстані – 5 років; у Республіці Білорусь – 7 років; у Молдові – 10 років.

Встановлено, що ця умова не поширюється на іноземців чи осіб без громадянства, які перебувають у шлюбі з громадянином України понад два роки, і на іноземців чи осіб без громадянства, які перебували з громадянином України понад два роки у шлюбі, що припинився внаслідок його смерті. Дворічний термін перебування у шлюбі з громадянином України не застосовується до іноземців і осіб без громадянства, яким було надано дозвіл на імміграцію відповідно до п. 1 ч. 3 ст. 4 Закону України «Про імміграцію».

Для осіб, яким надано статус біженця в Україні чи притулок в Україні, термін безперервного проживання на законних підставах на території України встановлюється на три роки з моменту надання їм статусу біженця в Україні чи притулку в Україні, а для осіб, які в'їхали в Україну особами без громадянства, – на три роки з моменту в'їзду в Україну [61].

Важливою вимогою, яка ставиться до кандидатів, що бажають набути громадянство є володіння державною мовою або її розуміння в обсязі, достатньому для спілкування. Ця умова не поширюється на осіб, які мають певні фізичні вади (сліпі, глухі, німі).

Довідку, що підтверджує знання державної мови, може видати керівник навчального закладу, де навчався або здавав тест претендент на громадянство або компетентні особи органів місцевого самоврядування, що на практиці реалізується через центри надання адміністративних послуг.

Ще однією умовою отримання громадянства є наявність законних джерел існування.

Так, Закон України «Про громадянство України» надає визначення законних джерел існування – це заробітна плата, прибуток від підприємницької діяльності або власності, пенсія, стипендія, аліменти,

соціальні виплати та допомога, власні фінансові заощадження або фінансова допомога від членів сім'ї, інших фізичних та юридичних осіб, що мають законні доходи [61].

На думку багатьох фахівців, така вимога мати джерела існування є цілком справедливою, оскільки якщо вони відсутні, то держава змушена брати на себе додаткові матеріально-фінансові зобов'язання, надаючи вказаним особам матеріальну допомогу [82, с. 103].

Таким чином, державою припускається фінансова незалежність особи, яка бажає набути громадянство і наявність законних джерел існування, які забезпечать пристойний спосіб життя за загальними правилами і критеріями для країни проживання. Ця вимога розповсюджується і на всіх членів сім'ї здобувача. Звідси випливає: якщо здобувач живе за рахунок соціальної допомоги від держави, він не виконує умову фінансової незалежності, і, відповідно, не може розраховувати на отримання громадянства. Тому іноземець має довести, що він здатен забезпечити своє життя законними засобами і не буде тягарем для держави у разі отримання громадянства [35, с. 444].

Вважаємо, що поряд зі встановленням цієї вимоги для отримання громадянства України варто також закріпити в законодавстві перелік документів, які підтверджують наявність законних джерел існування. Адже, це має велике значення для правильної оцінки матеріальних можливостей у забезпеченні себе та членів своєї сім'ї.

Сьогодні основним підтвердженням наявності джерел існування є «довідка про доходи», «довідка з місцевої ради про заняття сільськогосподарською діяльністю» і «довідка про відкриття рахунку у банку».

Поряд з підставами набуття громадянства законодавство України та інших країн закріплює також перелік підстав для відмови в цьому.

Центральне місце серед таких займає така підстава, як засудження особи за вчинення злочину.

Така вимога, як зазначає С. Х. Расокулова спрямована на унеможливлення набуття громадянства соціально небезпечними для держави та суспільства людьми [73, с. 45].

В Україні до таких підстав можна віднести випадки, коли особа, яка: 1) вчинила злочин проти людства чи здійснювала геноцид; 2) засуджена в Україні до позбавлення волі за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину (до погашення або зняття судимості) з урахуванням рівня загрози для національної безпеки держави; 3) вчинила на території іншої держави діяння, яке визнано законодавством України тяжким або особливо тяжким злочином [61].

Таким чином, підсумовуючи вищезазначене варто відмітити, що законодавство України регламентує підстави та порядок набуття громадянства нашої держави.

Залежно від підстав, встановлені окремі умови, яких має дотримати претендент.

Наприклад, щоб набути громадянство України необхідно: визнавати та дотримуватися Конституції України та Законів України; безперервно проживати на території України протягом останніх п'яти років; отримати дозвіл на імміграцію; володіти державною мовою або її розуміти в обсязі, достатньому для спілкування; мати законні джерела існування.

Вважаємо, що щодо останньої вимоги необхідно також на законодавчому рівні закріпити перелік документів, які підтверджують наявність законних джерел існування. Адже, це має велике значення для правильної оцінки матеріальних можливостей у забезпеченні себе та членів своєї сім'ї. Крім того, необхідно закріпити певні рамки законних джерел існування, а саме, щоб особа мала грошове забезпечення у розмірі не меншому, ніж встановлений в державі прожитковий мінімум.

2.2. Організаційний механізм регламентації громадянства в Україні

На виконання Закону України «Про громадянство України» була прийнята значна кількість підзаконних нормативно-правових актів, які регламентують порядок набуття особами українського громадянства.

В межах виокремлених завдань цього дослідження, ми зупинимося на окремих ключових елементах механізму прийняття особи до громадянства України.

Так, варто відмітити, що прийняття заяви від особи про прийняття до громадянства України є адміністративною послугою, оформленням якої займаються територіальні органи Державної міграційної служби України (надалі – ДМС), а саме рішення про надання громадянства приймає Президент України.

Така послуга включена до Реєстру адміністративних послуг, порядок ведення якої визначається Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку ведення Реєстру адміністративних послуг» від 30.01.2013 р. №57 [65].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про адміністративні послуги», що був прийнятий 06.09.2012 р. за №5203-VI, адміністративна послуга тлумачиться як результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або обов'язків такої особи відповідно до закону [58].

Адміністративну послугу характеризують такі ознаки як її:

- надання за заявою (зверненням) фізичної особи;
- існування для реалізації суб'єктивних прав конкретної особи;
- надання адміністративними органами обов'язково через реалізацію владних повноважень;

- результат – адміністративний акт (рішення, дія адміністративного органу), який має конкретного адресата – споживача послуги;
- включення до Реєстру адміністративних, послуг із зазначення розміру плати, якщо таку встановлено [24, с. 75].

Законодавство визначає до якого саме уповноваженого органу за місцем розташування має подати документи особи для оформлення документів щодо набуття нею громадянства України.

Так, відповідно до п. 4 Порядку провадження за заявами і поданнями з питань громадянства України та виконання прийнятих рішень, що був затверджений Указом Президента України від 27.03.2001 р. №215/2001 заяви та інші документи з питань громадянства подаються:

- особою, яка проживає в Україні на законних підставах, – до територіального підрозділу Державної міграційної служби України за місцем проживання особи в Україні;
- особою, якій надано статус біженця в Україні чи притулок в Україні, – до територіального підрозділу Державної міграційної служби України за місцем реєстрації особи [55].

Для набуття громадянства особі необхідно особисто подати письмову заяву на ім'я Президента України із зазначенням дати її складання та підписується заявником. Зразок такої заяви міститься в додатку Б.

Заяву з питань громадянства дитини підписує один з її батьків або інший законний представник дитини. Особа, яка зареєструвала шлюб до досягнення повноліття або якій надано повну цивільну дієздатність до досягнення повноліття відповідно до Цивільного кодексу України, заяву з питань громадянства підписує самостійно. Заяву з питань громадянства недієздатної особи підписує її опікун. Якщо заявник не може підписати заяву через неписьменність або фізичні вади, заяву на його прохання підписує інша особа.

Варто відмітити, що для отримання деяких адміністративних послуг ДМС можна спочатку записатися до електронної черги через електронний веб-ресурс ДМС (<https://my.gov.ua/info/services/online/81/1>).

Проте, для іноземців та осіб без громадянства, що мають намір подати документи для оформлення набуття громадянства така можливість не передбачена.

Вважаємо, що це є недоліком, який має бути виправлений для підвищення ефективності діяльності відповідних органів та створення належних умов отримання адміністративних послуг.

Перелік та вимоги до документів, необхідних для отримання адміністративної послуги, визначаються законом.

Забороняється вимагати від суб'єкта звернення документи або інформацію для надання адміністративної форми, не передбачені законом. Зокрема, окремий загальний перелік встановлений в ст. 9 Закону України «Про адміністративні послуги» [58].

Перелік документів, що подаються для прийняття до громадянства України, встановлений у Порядку провадження за заявами і поданнями з питань громадянства України та виконання прийнятих рішень.

Так, наприклад, для прийняття до громадянства України особа (за винятком іноземців та осіб без громадянства, яким надано статус біженця в Україні чи притулок в Україні; які перебувають у шлюбі з громадянином України понад два роки та отримали дозвіл на імміграцію; які отримали дозвіл на імміграцію та перебували з громадянином України понад два роки у шлюбі, що припинився внаслідок його смерті; які отримали дозвіл на імміграцію відповідно до п. 1 ч. 3 ст. 4 Закону України «Про імміграцію» і перебувають з громадянином України понад два роки у шлюбі або перебували з громадянином України понад два роки у шлюбі, що припинився внаслідок його смерті; які мають визначні заслуги перед Україною та прийняття яких до громадянства України становить державний інтерес для України) подає такі документи:

а) заяву про прийняття до громадянства України (в двох примірниках);

б) три фотокартки (розміром 35 x 45 мм);

в) один із таких документів:

– декларацію про відсутність іноземного громадянства – для осіб без громадянства;

– зобов'язання припинити іноземне громадянство – для іноземців. Іноземці, які перебувають у громадянстві (підданстві) кількох держав, подають зобов'язання припинити громадянство (підданство) цих держав. Подання зобов'язання припинити іноземне громадянство не вимагається від іноземців, які є громадянами (підданими) держав, законодавство яких передбачає автоматичне припинення особами громадянства (підданства) цих держав одночасно з набуттям громадянства іншої держави, або якщо міжнародні договори України з іншими державами, громадянами яких є іноземці, передбачають припинення особами громадянства цих держав одночасно з набуттям громадянства України;

– декларацію про відмову особи, яка є громадянином Російської Федерації і зазнала переслідувань через політичні переконання у країні своєї громадянської належності, від іноземного громадянства разом із документом, що підтверджує переслідування через політичні переконання (довідка Міністерства закордонних справ України, дипломатичного представництва чи консульської установи України, видана в установленому Кабінетом Міністрів України порядку), – для іноземців, які є громадянами Російської Федерації та зазнали переслідувань через політичні переконання у країні своєї громадянської належності;

– декларацію про відмову особи від іноземного громадянства – для іноземців, зазначених у п. 46-1 цього Порядку; іноземців, зазначених в абз. 1 п. 49 цього Порядку (у поданні на ім'я Президента України щодо яких містяться відомості, що такі особи брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, перебуваючи

безпосередньо в районах антитерористичної операції у період її проведення, та/або брали участь у виконанні бойових або службових завдань антитерористичної операції, та/або брали (беруть) участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях); іноземців, зазначених в абз. 2 п. 49 цього Порядку;

– заяву про зміну громадянства – для іноземців, які є громадянами держав, міжнародні договори України з якими передбачають припинення особами громадянства цих держав одночасно з набуттям громадянства України [55].

Вищезазначені документи надають можливість встановити відсутність правового зв'язку особи з іншою державою. Відмовляючись від іноземного громадянства, особа припиняє свої відносини з такою країною.

г) Один із таких документів:

– документ, що підтверджує безперервне проживання особи на законних підставах на території України протягом останніх п'яти років, – для особи, яка в'їхала в Україну іноземцем (копія паспортного документа);

– документ, що підтверджує безперервне проживання особи на законних підставах на території України протягом трьох років з моменту в'їзду в Україну, разом із документом, який підтверджує, що особа в'їхала в Україну особою без громадянства, – для особи, яка в'їхала в Україну особою без громадянства (копія паспорта громадянина колишнього СРСР зразка 1974 року, або копія проїзного документа особи без громадянства, або копія посвідчення особи без громадянства для виїзду за кордон) [55].

Вищезазначені документи підтверджують факт безперервного проживання на території України та пов'язаність іноземної особи з нашою державою.

д) Один із таких документів:

– копію документа, що підтверджує отримання дозволу на імміграцію в Україну;

– копію паспорта громадянина колишнього СРСР зразка 1974 року з відміткою про прописку на території України або для іноземців та осіб без громадянства, які прибули в Україну на постійне проживання до набрання чинності Законом України «Про імміграцію», – копію посвідки на постійне проживання [55].

Наявність вищезазначених документів підтверджують факт прибуття в Україну іноземця чи особи без громадянства на постійне проживання.

е) Один із таких документів:

– документ про володіння державною мовою або її розуміння в обсязі, достатньому для спілкування, який видається в Україні керівником навчального закладу, місцевим органом виконавчої влади України або виконавчим органом місцевого самоврядування;

– копію атестата чи витяг із залікової відомості диплома – для особи, яка має документ про закінчення навчального закладу з вивченням української мови;

– документ, що підтверджує інвалідність, – для особи, яка має фізичні вади (сліпа, глуха, німа);

ж) документ про наявність законних джерел існування протягом останніх шести місяців на момент подання заяви про прийняття до громадянства України. У разі подання особою документа про наявність власних фінансових заощаджень сума коштів на банківському рахунку повинна бути не менше ніж дванадцять прожиткових мінімумів на одну особу (виходячи з розміру прожиткового мінімуму, встановленого на момент подання заяви про прийняття до громадянства України) [55].

Вищезазначені документи підтверджують можливість реального проживання особи в нашій державі. Вони свідчать про рівень знань української мови та наявність фінансових ресурсів, що необхідні для задоволення основних потреб людини.

Важливим елементом процедури набуття громадянства України є необхідність сплати певної плати за надання цієї послуги.

Так, відповідно до ст. 11 Закону України «Про адміністративні послуги» при наданні адміністративних послуг у випадках, передбачених законом, справляється плата (адміністративний збір).

Розмір плати за надання адміністративної послуги (адміністративного збору) і порядок її справляння визначаються законом з урахуванням її соціального та економічного значення. Плата за надання адміністративної послуги (адміністративний збір) зараховується до державного або відповідного місцевого бюджету, крім випадків, встановлених законом. Плата за надання адміністративної послуги (адміністративний збір) вноситься суб'єктом звернення одноразово за весь комплекс дій та рішень суб'єкта надання адміністративних послуг, необхідних для отримання адміністративної послуги (включаючи вартість бланків, експертиз, здійснюваних суб'єктом надання адміністративної послуги, отримання витягів з реєстрів тощо).

Стягнення за надання адміністративних послуг будь-яких додаткових не передбачених законом платежів або вимагання сплати будь-яких додаткових коштів забороняється. Орган виконавчої влади, інший державний орган, орган влади Автономної Республіки Крим, орган місцевого самоврядування, їх посадові особи не можуть надавати інші платні послуги. Внесення відомостей до реєстрів, інших інформаційних баз, що використовуються для надання адміністративних послуг і є їх складовою, здійснюється безкоштовно [58].

Розмір плати за подання заяв про прийняття у громадянство України визначений Декретом Кабінету Міністрів України «Про Державне мито» від 21.01.1993 р. №7-93 і становить 0,5 неоподаткованого мінімуму доходів громадян [62]. Тобто, мова йде про суму – 8,50 грн. Реквізити щодо сплати державного мита зазначені в додатку В.

Важко відмітити, що прийняття заяви про набуття громадянства України є безкоштовною адміністративною послугою.

Порядок формування ціни на адміністративні послуги нормативно визначений. Розрахунок планової собівартості платних послуг регулюється Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Методики визначення собівартості платних адміністративних послуг» від 27.01.2010 р. №66. У ній зазначено, що до складу собівартості адміністративної послуги входять: прямі матеріальні витрати; прямі витрати на оплату праці та відрахування на соціальні заходи; інші прямі витрати; непрямі витрати [64].

Вважаємо, що існуючий розмір плати за прийняття заяви про прийняття до громадянства України, що був встановлений ще у 1993 р., не відповідає сучасним обсягам часових та трудових витрат на здійснення перевірки поданих документів. Тому, на нашу думку, вартість цієї послуги має бути збільшена.

Важливим елементом механізму надання адміністративної послуги є строк її отримання.

Так, відповідно до ст. 10 Закону України «Про адміністративні послуги» граничний строк надання адміністративної послуги визначається законом. У разі якщо законом не визначено граничний строк надання адміністративної послуги, цей строк не може перевищувати 30 календарних днів з дня подання суб'єктом звернення заяви та документів, необхідних для отримання послуги.

Суб'єкт надання адміністративних послуг надає адміністративну послугу, а центр надання адміністративних послуг забезпечує організацію надання такої послуги у найкоротший строк та за мінімальної кількості відвідувань суб'єктом звернення. У разі надання адміністративної послуги суб'єктом надання адміністративних послуг, який діє на засадах колегіальності, рішення про надання адміністративної послуги або про відмову в її наданні приймається у строк, визначений частиною першою або другою цієї статті, а в разі неможливості прийняття зазначеного рішення у такий строк – на першому засіданні (слуханні) після закінчення цього строку [58].

Адміністративна послуга вважається наданою з моменту отримання її суб'єктом звернення особисто або направлення поштою (рекомендованим листом з повідомленням про вручення) листа з повідомленням про можливість отримання такої послуги на адресу суб'єкта звернення. У випадках, передбачених законодавством, відповідний документ може бути надісланий поштою (рекомендованим листом з повідомленням про вручення) або за допомогою засобів телекомунікаційного зв'язку. При цьому строк доставки поштової кореспонденції не зараховується до строку надання адміністративної послуги [58].

Територіальний підрозділ ДМС, до якого подано документи щодо прийняття особи до громадянства України, перевіряє відповідність оформлення поданих документів вимогам законодавства України. Якщо під час перевірки буде встановлено, що подані заявником документи не оформлені відповідно до вимог законодавства України, територіальний підрозділ ДМС не пізніше як у двотижневий строк з дня надходження документів повертає їх заявникові для усунення недоліків. Якщо заявник у двомісячний строк з дня повернення йому документів не усуває недоліки та не подає документи повторно, керівник територіального підрозділу ДМС приймає рішення про припинення провадження за цією заявою [55].

Територіальний орган ДМС, до якого подано документи, перевіряє:

- відповідність оформлення поданих документів вимогам законодавства України;
- підтвердження документами виконання умов прийняття до громадянства України або виходу з громадянства України;
- відсутність підстав, за наявності яких прийняття до громадянства України не допускається [55].

Територіальний орган ДМС надсилає подані документи до органів Служби безпеки України та Міністерства внутрішніх справ України, які у межах своєї компетенції перевіряють (у тому числі в банках даних Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерполу) відсутність

підстав, за наявності яких прийняття до громадянства України не допускається. Про результати перевірки органи Служби безпеки України та Міністерства внутрішніх справ України повідомляють територіальний орган ДМС не пізніше як у двомісячний строк з дня одержання документів[55].

Якщо документи оформлені належним чином і підтверджують виконання умов прийняття до громадянства України, а також відсутні підстави, за наявності яких прийняття до громадянства України не допускається, територіальний орган ДМС готує висновок про можливість задоволення клопотання заявника і не пізніше як у тримісячний строк з дня надходження документів надсилає цей висновок разом із поданими документами до ДМС [55].

Якщо під час перевірки буде встановлено, що подані заявником документи не підтверджують виконання умов прийняття до громадянства України, а також будуть виявлені підстави, за наявності яких прийняття до громадянства України не допускається, територіальний орган ДМС готує висновок про відсутність підстав для задоволення клопотання заявника і не пізніше як у тримісячний строк з дня надходження документів надсилає цей висновок разом із поданими документами до ДМС [55].

Якщо документи оформлені належним чином і підтверджують виконання умов прийняття до громадянства України, а також відсутні підстави, за наявності яких прийняття до громадянства України не допускається, ДМС затверджує висновок територіального органу ДМС про можливість задоволення клопотання заявника та надсилає його разом із поданими документами до Комісії при Президентові України з питань громадянства [55].

За результатами розгляду Комісія при Президентові України з питань громадянства приймає рішення про внесення пропозицій Президентові України щодо задоволення заяв про прийняття до громадянства України, про вихід з громадянства України, подань про втрату громадянства України та

документів про припинення громадянства України за підставами, передбаченими міжнародними договорами України [55].

Загальний строк розгляду заяв і подань про прийняття до громадянства України не повинен перевищувати одного року з дня їх надходження. Загальний строк розгляду заяв про прийняття до громадянства України дітей, осіб, яким надано статус біженця в Україні чи притулок в Україні, та осіб без громадянства не повинен перевищувати дев'яти місяців з дня їх надходження [55].

Рішення про прийняття особи до громадянства України або припинення особою громадянства України приймає Президент України. Прийняття до громадянства України або припинення громадянства України здійснюється шляхом видання указів Президента України [55].

Таким чином, підсумовуючи вищезазначене, варто відмітити, що прийняття заяви від особи про прийняття до громадянства України є адміністративною послугою, оформленням якої займаються територіальні органи ДМС, а саме рішення про надання громадянства приймає Президент України.

Процедура прийняття в громадянство України є досить тривалою. Адже, загальний строк розгляду заяв і подань про прийняття до громадянства України не повинен перевищувати одного року з дня їх надходження.

Для набуття громадянства особі необхідно особисто подати письмову заяву та інші документи в тому числі й квитанцію про сплату державного мита.

На нашу думку, існуючий розмір плати за прийняття заяви про прийняття до громадянства України, що був встановлений ще у 1993 р. і зараз складає 8 гривень та 50 копійок, не відповідає сучасним обсягам часових та трудових витрат на здійснення перевірки поданих документів. Тому, на нашу думку, він має бути збільшений.

Висновки до другого розділу

Законодавство України регламентує підстави та порядок набуття громадянства нашої держави. Залежно від підстав, встановлені окремі умови, яких має дотримати претендент.

Наприклад, щоб набути громадянство України шляхом прийняття необхідно: визнавати та дотримуватися Конституції України та Законів України; безперервно проживати на території України протягом останніх п'яти років; отримати дозвіл на імміграцію; володіти державною мовою або її розуміти в обсязі, достатньому для спілкування; мати законні джерела існування.

На нашу думку, щодо останньої вимоги необхідно також нормативно закріпити вичерпний перелік документів, які підтверджують наявність законних джерел існування. Адже це має велике значення для правильної оцінки матеріальних можливостей у забезпеченні себе та членів своєї сім'ї. Крім того, необхідно закріпити певні рамки законних джерел існування, а саме, щоб особа мала грошове забезпечення у розмірі не меншому, ніж встановлений в державі прожитковий мінімум.

Прийняття заяви від особи про прийняття до громадянства України є адміністративною послугою, оформленням якої займаються територіальні органи ДМС, а саме рішення про надання громадянства приймає Президент України. Для набуття громадянства особі необхідно особисто подати письмову заяву та інші документи в тому числі й квитанцію про сплату державного мита.

На нашу думку, існуючий розмір плати за прийняття заяви про прийняття до громадянства України, що був встановлений ще у 1993 р., не відповідає сучасним обсягам часових та трудових витрат на здійснення перевірки поданих документів, тому він має бути збільшений.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

3.1. Набуття громадянства іноземцями та особами без громадянства – учасниками антитерористичної операції

У 2013-2014 рр. в Україні відбулися події, які залишили глибокий слід в українській історії та вплинули на подальший розвиток нашої держави. Нагадаймо, що як результат відмови керівництва України в підписанні Угоди про асоціацію між Україною та ЄС на Вільнюському Самміті відбувся Євромайдан, який переріс у Революцію Гідності як реакцію громадськості на ставлення влади до думки громадськості і потурання прав і свобод, анексія Криму Російською Федерацією, а потім і початок Антитерористичної операції (надалі – АТО) на Сході України на тимчасово окупованих територіях.

Відзначимо, що АТО – це бойові дії на сході України, ведення яких було обумовлено силовим захватом ряду українських міст незаконними збройними формуваннями. Слід також зазначити, що керівництво України офіційно оголосило про закінчення АТО у 2018 р. і про початок операції Об'єднаних Сил (ООС) на територіях Луганської та Донецької областей. У цій роботі ми називатимемо саме АТО.

Однією з найбільш значущих подій, яка сколихнула українське суспільство та світ загалом стало знищення 2 травня 2014 р. гелікоптера сил АТО в небі над Слов'янськом за допомогою переносного зенітно-ракетного комплексу.

Це дало підстави вважати, що на боці незаконних військових формувань діють російські військові. Адже, ця техніка перебувала на озброєнні в збройних силах Російської Федерації.

Крім цього, після проголошення так званих ДНР і ЛНР найважливіші посади в цих псевдо республіках зайняли громадяни Росії, що мали стосунок до спецслужб Росії. З 22 травня між силами АТО і збройними формуваннями сепаратистів почались регулярні бойові дії[47].

За рахунок численних людських втрат Українській армії вдалося зупинити наступ ворога, але до цього часу частина території Донецької та Луганської областей України залишаються під окупацією проросійських бандоформувань.

За весь час тривалості АТО війна забрала життя 13 тисяч українців, з них близько 3-х тисяч – військовослужбовці. Майже два мільйони українців змушені були залишити рідні домівки і стали біженцями, внутрішньо переміщеними особами, а ті, хто залишився на окупованих територіях, або на межі зіткнення, щодня наражаються на смертельну небезпеку [47].

Протягом всієї тривалості АТО на боці української армії воювали добровольці-іноземці. Характерним є те, що вони вирушали до України вести бойові дії не за матеріальну винагороду, а заради захисту українців та світової спільноти від загрози поширення концепції «русского мира». Вищезазначене сприяло значній підтримці добровольчих батальйонів з боку населення. Незважаючи на спроби дискредитації окремих з них у 2017 р., їх підтримка залишалася на досить високому рівні – 53,9 %, поступаючись лише волонтерським організаціям, Церкві та ЗСУ [14, с. 79].

Офіційної статистики щодо точної кількості задіяних осіб-іноземців в АТО не існує.

У 2015 році Верховна Рада України внесла зміни до Закону України «Про військовий обов'язок та військову службу», які дали можливість іноземцям та особам без громадянства бути прийнятими на військову службу

до Збройних Сил України за контрактом на посади рядового, сержантського і старшинського складу [60].

Умовами служби іноземців та осіб без громадянства за контрактом були: відсутність у них судимості; перебування в Україні на законних підставах; мають вік, встановлений ст. 22 Закону України «Про військовий обов'язок та військову службу»; придатність до військової служби за станом здоров'я; проходження професійно-психологічного відбору; достатній рівень фізичної підготовки [60].

Для прийняття на військову службу іноземці та особи без громадянства звертаються до військового комісаріату за місцем їх проживання.

Процедура прийому та професійно-психологічного відбору, форма, порядок і правила укладення контракту, припинення (розірвання) контракту та наслідки його припинення (розірвання), порядок присвоєння військових звань іноземцям та особам без громадянства визначаються положенням про проходження військової служби у Збройних Силах України іноземцями та особами без громадянства, якщо інше не передбачено законом (ст. 21 України «Про військовий обов'язок та військову службу») [60].

Ст. 21² Закону України «Про військовий обов'язок та військову службу» передбачає, що для прийнятих на військову службу за контрактом іноземців та осіб без громадянства встановлюється випробувальний строк два місяці. Доступ іноземців та осіб без громадянства до державної таємниці здійснюється відповідно до Закону України «Про державну таємницю». Отримання іноземцями та особами без громадянства офіцерських військових звань Збройних Сил України можливе лише після отримання громадянства України у встановленому законом порядку [60].

Таким чином, варто зробити висновок, що після одного року тривалості АТО держава визначила можливість участі іноземців та осіб без громадянства у проходженні військової служби в Україні та закріпила відповідні умови.

У 2015 р. було також доповнено ст. 4 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» п. 19, який визнав законність тимчасового проживання на території України іноземця та особи без громадянства протягом дії контракту про проходження військової служби у Збройних Силах України.

Офіційним документом, що підтверджує тимчасове проживання на території України таких іноземців та осіб без громадянства є військовий квиток рядового, сержантського і старшинського складу [60].

Указ Президента України «Про Положення про проходження військової служби у Збройних Силах України іноземцями та особами без громадянства» від 10.06.2016 р. №248/2016 визначив порядок проходження іноземцями та особами без громадянства військової служби у Збройних Силах України [66].

Таким чином, можна зробити висновок, що були створені нормативні передумови для участі іноземців та осіб без громадянства в проведенні АТО на боці української армії та встановлено законність їх перебування на території України протягом дії контракту про проходження військової служби у Збройних Силах України.

Варто відзначити, що від початку проведення АТО за Україну на Донбасі воювали сотні бійців-добровольців з Білорусі, Росії, США, Грузії і держав Євросоюзу. Заявили про себе і «Грузинський легіон», до якого входили грузинські військові під командуванням Мамуки Мамулашвілі, і міжнародний батальйон ім. Дудаєва під командуванням чеченського польового командира Іси Мунаєва, і навіть громадяни Російської Федерації в лавах полку «Азов», серед яких – старший лейтенант прикордонних військ ФСБ Росії Ілля Богданов, який 2014-го перейшов на бік України [36].

Проте, ці військові зіштовхнулися з проблемою відсутності окремого міграційного статусу для таких осіб.

Характерним явищем для цих іноземців, які відкрито обрали сторону конфлікту, було порушення (часто, фальсифікованих) кримінальних справ

проти них в державах їхнього громадянства. Тому, у випадку перетину кордону цих країн, вони могли бути затриманими відповідними правоохоронними органами. А це було необхідним їм у випадку прострочення свого перебування, коли особі необхідно виїхати в свою країну, а потім знову в'їхати в Україну.

Вітчизняним законодавством було також встановлено необхідність подання дійсних документів, що посвідчують особу для отримання, наприклад, громадянства України, а також разом з іншими документами й довідку про відсутність судимості від державних органів країни громадянства (наприклад, для отримання посвідки на постійне місце проживання). Також, були військові, які через поранення та хвороби припинили участь у збройному конфлікті, але продовжують перебувати під ризиком переслідування з боку спецслужб країни походження [21].

Ускладнювали ситуацію також й випадки екстрадиції таких бійців державам їх громадянства, зокрема Російській Федерації. Так, українські спецслужби видали Росії її громадянина Тимура Тумгоева. Російська Федерація розшукувала чоловіка через Інтерпол за участь у війні в Сирії начебто на боці терористів «Ісламської держави». В українському добровольчому батальйоні імені Шейха Мансура, Тумгоев з листопада 2017 р. захищав Україну у складі цього формування, а в Росії його переслідували за участь у Другій російсько-чеченській війні [78].

Таким чином, виникав певний «вакуум», який не сприяв захисту іноземних добровольців, які стали на захист нашої держави.

Варто також відзначити, що й до нині держава не вжила дієвих заходів щодо визначення правового статусу цих осіб та не встановила для них соціальних гарантій.

Так, певні спроби були ще у 2015 р., коли ініціативною групою був розроблений проект Закону України «Про правовий статус і соціальні гарантії учасників добровольчих збройних формувань в Україні» № 3707.

Його існування обґрунтовувалося необхідністю визначення основних засад державної політики у сфері соціального захисту учасників добровольчих збройних формувань та членів їх сімей, встановлення єдиної системи їх соціального та правового захисту, гарантій таким добровольцям та членам їх сімей в економічній, соціальній, політичній сферах сприятливих умов для реалізації їх конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни та урегулювання суспільних відносин у цій сфері [72].

Проте, Головне науково-експертне управління у своєму висновку вказало на недоцільність прийняття окремого нормативно-правового акту та повернуло законопроект на доопрацювання [11].

Довго було зволікання влади і щодо прийняття відповідних норм у сфері міграційних відносин. Можна сказати, що тільки оновлення політичних сил у результаті президентських та парламентських виборів в Україні у 2019 р. сприяло, в деякій мірі, вирішенню нагальних проблем.

Верховною Радою України 06.06.2019 р. був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо правового статусу іноземців та осіб без громадянства, які брали участь у захисті територіальної цілісності та недоторканності України» № 2743-VIII [59]. Цим нормативно-правовим актом були внесені зміни в Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» та в Закон України «Про громадянство».

Так, в Законі України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» нині встановлено, що іноземці та особи без громадянства, які надавали інструкторську (стрілецьку, тактичну, медичну, радіотехнічну, вибухотехнічну та іншу) допомогу підрозділам Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення, Міністерства внутрішніх справ України, залученим до проведення антитерористичної операції, перебуваючи безпосередньо у районах її проведення, та/або залученим до здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській

областях, перебуваючи безпосередньо у районах їх проведення, або добровольчим формуванням, що були утворені або самоорганізувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України та спільно з вищезазначеними підрозділами брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, перебуваючи безпосередньо в районах антитерористичної операції у період її проведення, а також які брали участь у виконанні бойових або службових завдань антитерористичної операції та/або заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях спільно із вищезазначеними підрозділами та добровольчими формуваннями та отримали посвідку на тимчасове проживання, вважаються такими, які перебувають на території України на законних підставах, у тому числі у випадках, якщо термін дії паспортного документа закінчився або він підлягає обміну, на час до завершення тимчасової окупації Російською Федерацією території України у значенні Закону України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях». Такі іноземці та особи без громадянства на дату звернення за оформленням посвідки на тимчасове проживання та до дня її отримання вважаються такими, які перебувають на території України на законних підставах (ч. 20, ч. 21 ст. 4) [67].

Крім цього, встановлено, що такі особи для отримання посвідки на тимчасове проживання можуть подавати паспортний документ, термін дії якого закінчився або який підлягає обміну, у разі якщо за отриманням нового документа особа зобов'язана звернутися до органів державної влади країни громадянської належності або країни попереднього постійного проживання, якщо така країна вчинила акт агресії проти України або не визнає територіальну цілісність та суверенітет України, або відмовляється визнавати протиправність посягань на територіальну цілісність та суверенітет України, зокрема, голосувала проти Резолюції Генеральної Асамблеї Організації

Об'єднаних Націй «Про територіальну цілісність України» від 27 березня 2014 р. № 68/262» (п. 2 ч. 18 ст. 5) [67].

Одним із головних положень цього Закону стала норма щодо неможливості примусового повернення таких осіб в країну походження або третю країну, яка вчинила акт агресії проти України, або в країну, яка не визнає територіальну цілісність та суверенітет України або відмовляється визнати протиправність посягань на територіальну цілісність та суверенітет України, зокрема, голосувала проти Резолюції Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй «Про територіальну цілісність України» від 27 березня 2014 р. № 68/262» (ч. 8 ст. 26) [67].

Отже, можна зробити висновок, що вищезазначені норми певним чином врегулювали міграційний статус іноземців – учасників АТО. Головне – сприяли тому, щоб такі особи не мали без власного бажання необхідності у перетині кордону країни свого громадянства задля поновлення міграційних документів.

Поряд з цим, варто відмітити, що для іноземців та осіб без громадянства, які брали участь в АТО, встановлені певні особливості щодо прийняття їх до громадянства України.

Так, як вже було зазначено раніше в роботі, умови прийняття до громадянства України встановлені в ст. 9 Закону України «Про громадянство України». Однією з них є подання декларації про відсутність іноземного громадянства (для осіб без громадянства) або зобов'язання припинити іноземне громадянство (для іноземців) [61].

Встановлено, що для іноземців, які брали участь в АТО і зазначені в ч. 20 ст. 4 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» замість зобов'язання припинити іноземне громадянство подають декларацію про відмову від іноземного громадянства особи, яка отримала посвідку на тимчасове проживання на підставі ч. 2 ст. 4 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» [67].

Декларація про відмову від іноземного громадянства – документ у якому іноземець, який узяв зобов'язання припинити іноземне громадянства і в якому існують незалежні від нього причини неотримання документа про припинення іноземного громадянства (підданства) або іноземних громадянств (підданств), засвідчує свою відмову від громадянства (підданства) іншої держави або громадянств (підданств) інших держав [67].

Зразок такої декларації міститься в додатку Г.

На таких осіб не поширюється також вимоги щодо отримання дозволу на імміграцію, володіння державною мовою або її розуміння в обсязі, достатньому для спілкування, безперервне проживання на території України та вимога щодо наявності законних джерел для існування.

В ст. 9 аналізованого Закону також передбачені випадки, за наявності яких особа не приймається до громадянства України.

Так, серед них: вчинення злочинів проти людства чи здійснення геноциду; засудження в Україні до позбавлення волі за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину (до погашення або зняття судимості) з урахуванням рівня загрози для національної безпеки держави; вчинення на території іншої держави діяння, яке визнано законодавством України тяжким або особливо тяжким злочином [61].

Проте, ці положення не застосовуються до іноземців та осіб без громадянства, зазначених у ч. 20 ст. 4 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», якщо компетентні органи України у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, встановлять, що такі рішення прийняті з політичних мотивів правоохоронними та/або судовими органами держави, яка вчинила акт агресії проти України, або держави, яка не визнає територіальну цілісність та суверенітет України або відмовляється визнавати протиправність посягань на територіальну цілісність та суверенітет України, зокрема, голосувала проти Резолюції Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй «Про територіальну цілісність України» від 27 березня 2014 р. № 68/262 [61].

Таким чином, підсумовуючи вищезазначене, варто відмітити, що вагому роль у здійсненні АТО відіграли добровольці-іноземці та особи без громадянства. Вони проходили військову службу в Збройних Силах України за контрактом на посадах рядового, сержантського і старшинського складу.

Нерідко були випадки прострочення документів таких осіб, які підтверджували законність їх перебування на території України.

Для їх поновлення необхідним було дотримання процедури виїзду за межі території України та подання довідки про відсутність судимості з країни свого походження. Але, з іншої сторони, це було неможливим. Оскільки досить часто проти таких осіб в цих державах були порушені кримінальні справи та існувала загроза їх затримання після перетину кордону.

Крім цього, мали місце випадки екстрадиції іноземців-добровільців, які в країнах їхнього громадянства підозрювалися у вчиненні тяжких злочинів.

Тому, були внесені відповідні зміни в Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» та встановлені особливі умови для таких осіб щодо оформлення посвідки на тимчасове проживання.

Крім цього, стало неможливим здійснювати екстрадицію таких осіб в країну їхнього походження.

Поряд з цим, Закон України «Про громадянство України» передбачає спрощений порядок отримання громадянства України та закріплені наступні умови для прийняття до громадянства України іноземця чи особою без громадянства – учасника АТО: визнання і дотримання Конституції України та законів України; подання декларації про відмову від іноземного громадянства особи, яка отримала посвідку на тимчасове проживання.

Особа, яка набула громадянство України і подала декларацію про відмову від іноземного громадянства, зобов'язується повернути паспорт іноземної держави до уповноважених органів цієї держави.

3.2. Перспективи легалізації подвійного громадянства

Одним із найбільш актуальних питань для будь-якої держави є встановлення єдиного чи подвійного громадянства. Таким чином створюється можливість існування зв'язку між особою з однією державою чи кількома.

Проблема подвійного (множинного) громадянства є важливою складовою міжнародного і національного права, суттєвим елементом політики міждержавних відносин, що впливає на міжнародну та національну безпеку. У разі набуття подвійного громадянства перед особою постає вибір щодо виконання конституцій і законів відповідних держав. Звідси колізії «подвійних громадян», що створюють умови для недостатньої реалізації особою своїх прав і свобод та необхідність виконувати обов'язки перед декількома державами, наприклад, права на освіту, охорону здоров'я, дипломатичний захист, обов'язки сплачувати податки державам громадянської належності, проходити військову службу тощо.

Подвійне громадянство може призводити до втручання однієї держави у справи іншої [9, с. 22].

Варто відмітити, що країни по-різному підходять до врегулювання цього аспекту.

Адже, як зазначає з цього приводу С. В. Васильєва, ставлення різних держав до інституту множинного громадянства неоднозначне. Воно формується під впливом безлічі різноманітних факторів: гомогенності етнічного складу населення держави, її культурних, історичних, економічних, географічних та інших особливостей. Крім того, вплив на політику держав у сфері множинного громадянства надають загальносвітові об'єктивні процеси глобалізації, інтеграції та націоналізації, а також поширена у всьому світі проблема нелегальної міграції та переміщених осіб (біженців і вимушених переселенців) [7, с. 8].

Так, нині в міжнародному праці діють договори, які направлені на усунення наслідків подвійного громадянства.

Наприклад, Гаазька конвенція про деякі питання, що стосуються колізії законів про громадянство від 12 квітня 1930 р. та Страсбурзька конвенція про скорочення випадків множинного громадянства і про військовий обов'язок у випадках множинного громадянства від 06 травня 1963 р.

Європейська конвенція про громадянство визнає за кожною державою право вільно вирішувати, які наслідки має у її внутрішньодержавному праві факт набуття її громадянином іншого громадянства або його належності до іншого громадянства [19].

Варто відмітити, що після проголошення Україною незалежності відбулося й правове закріплення принципу єдиного громадянства.

Так, в ст. 4 Конституції зазначено, що в Україні існує єдине громадянство. Підстави набуття і припинення громадянства України визначаються законом [32].

В ст. 2 Законі України «Про громадянство України» закріплені принципи законодавства України про громадянство. Серед них принцип єдиного громадянства, що виключає можливість існування громадянства адміністративно-територіальних одиниць України. Якщо громадянин України набув громадянство (підданство) іншої держави або держав, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України. Якщо іноземець набув громадянство України, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України [61].

Тобто, як бачимо, вищезазначені норми хоч встановлюють принцип єдиного громадянства, проте прямо не забороняють існування подвійного громадянства.

Варто відмітити, що перспективи легалізації подвійного громадянства в Україні необхідно розглядати в контексті історичних подій та обраного нашою державою вектору розвитку.

Так, аналізуючи історичні події, пов'язані з розпадом Союзу Радянських Соціалістичних Республік (надалі – СРСР) та утворенням Союзу Незалежних Держав (надалі – СНД), можна зробити висновок, що встановлення єдиного громадянства було загальною тенденцією для майже всіх країн-членів СНД, які раніше входили до складу СРСР.

Деякі держави допускають можливість існування подвійного громадянства на основі міжнародних договорів. Мова йде про Російську Федерацію та Республіку Таджикистан.

Конституція Російської Федерації допускає відповідно до федерального закону або міжнародного договору для своїх громадян право мати громадянство іноземної держави (ч. 1 ст. 62) [31].

Можна припустити, що визнання подвійного громадянства в громадян цієї держави було обумовлено прагненням забезпечити прав, свобод і законних інтересів етнічних росіян, що проживали за її межами.

Згідно із ч. 2 ст. 6 Федерального Закону Російської Федерації «Про громадянство Російської Федерації», набуття громадянином Російської Федерації громадянства іншої держави не тягне за собою припинення громадянства Російської Федерації [45].

Інші статті цього закону наділяють іноземців право звертатися із заявою про прийняття до громадянства Російської Федерації на загальних засадах. Це може відбуватися за умови, якщо вони звернулися до компетентного органу іноземної держави із заявою про відмову від існуючого у них громадянства.

Відмова від іншого громадянства не вимагається, якщо це передбачено міжнародним договором Російської Федерації або федеральним законом про громадянство або якщо відмова від попереднього громадянства є неможливою через обставини, які не залежать від особи [45].

Із цього можна зробити висновок, що іноземець, в якого вже є громадянство певної держави може мати громадянство й Російської Федерації на підставі відповідного міжнародного договору між Росією та

цією державою. У випадку якщо такий договір відсутній, то набуття російського громадянства можливе лише за умови відмови особи від попереднього громадянства.

У сфері міждержавних відносин загалом та країн-членів СНД, зокрема, склалася практика уникати інституту подвійного громадянства, а якщо й використовувати його, то тільки на підставі двосторонніх угод.

Так, наприклад, довгий час між Російською Федерацією та Республікою Туркменістан діяла Угода про подвійне громадянство від 1993 р. Проте, з 2003 р. був підписаний протокол про припинення її дії. 22.04.2003 р. Президент Туркменістану видав указ про припинення дії Угоди про подвійне громадянство, в якому зобов'язав осіб, що мають подвійне громадянств протягом двох місяців визначити, громадянство якої країни вони бажають залишити.

Пізніше були внесені зміни до Конституції Туркменістану, за якими підтверджувалася відмова від подвійного громадянства. Влада розпочала видачу нових паспортів, але для тих, осіб, в яких зберігався російський паспорт, новий – не видавався.

Крім цього, влада Туркменістану не тільки боролася з подвійним громадянством, але почала слідкувати за тим, щоб населення не залишало країну на строк, більший, ніж це потрібно для туризму. Держава таким чином сприяла створенню багатоетнічного устрою країни. Одним із таких заходів стала прив'язка громадянства до штампу прописки в паспорті. Сьогодні особа, яка виїхала з Туркменістану, не зможе повернутися навіть при наявності туркменського паспорта, якщо у неї немає постійної прописки на території республіки [84].

Проте, сьогодні залишився один чинний Договір між Російською Федерацією та Республікою Таджикистан про врегулювання питань подвійного громадянства, підписаний цими державами 07.09.1995 р. [46].

Його норми надають можливість громадянам кожної із цих держав, не втрачаючи його, набувати громадянство іншої сторони.

Набуття громадянства іншої держави здійснюється шляхом вільного волевиявлення громадянина в порядку, що встановлений законодавством держави, громадянство якої набувається.

Встановлено, що особа, яка має громадянство обох держав і постійно проживає на території однієї із сторін, зобов'язана дотримуватися Конституції та законів, традицій та звичаїв країни постійного проживання.

Особи, які перебувають у громадянстві Російської Федерації та Республіки Таджикистан мають право користуватися захистом кожної із держав.

Захист для таких осіб в третій державі надається стороною, на території якої вони постійно проживають, або на їх прохання іншою стороною, громадянство якої вони також мають [46].

Значна кількість держав-учасниць СНД, а також Україна укладала договори про недопущення випадків подвійного громадянства, тим самим зобов'язуючи особу обирати за власною волею одне з громадянств.

Так, наприклад, 15.12.1996 р. був укладений Договір між Україною та Республікою Узбекистан про запобігання виникненню випадків подвійного громадянства [63].

На більш детальну регламентацію інституту громадянства та недопущення випадків подвійного громадянства були й спрямовані розроблені проекти Законів України у цій сфері.

Так, наприклад, у 2012 р. був розроблений проект Закону України № 9728, який передбачав внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо громадянства.

Цей проект проголошував принцип запобігання виникненню випадків множинного громадянства, передбачав низку обмежень прав добровільних біпатридів та обов'язок повідомляти про добровільне набуття іноземного громадянства, а також установлював адміністративну відповідальність (штраф) за неповідомлення.

Незважаючи на вади законопроекту № 9728, окремі з яких стали підставою президентського вето, він мав більш-менш комплексний характер [69].

У Верховній Раді України також був зареєстрований проект закону № 4116, який передбачав внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за не повідомлення громадянином України про набуття іноземного громадянства.

Законопроект передбачав встановлення кримінальної відповідальності для особи за вчинення такого діяння, що виражалось у формі штрафу в розмірі ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк від трьох до десяти років [70].

Таким чином, можна зробити висновок, що в Україні склалося негативне ставлення до подвійного громадянства.

Адже, загальнопоширеною думкою є те, що воно негативно впливає на процес формування загальнодержавних цінностей, напрямків розвитку нації та єдності народу.

Крім цього, часто акцентується увага на тому, що подвійне громадянство сприяє послабленню правового зв'язку між громадянином і державою. Наслідком цього можуть бути міжнародні конфлікти нівелювання необхідності захисту інтересів її громадян за кордоном.

Наявність подвійного громадянства може слугувати підставою для ухилення від покладених державою на громадянина обов'язків. Зокрема, щодо військової служби, сплати податків та іншого [33].

Проте, нині в умовах глобалізації, погіршення економічного стану в українському суспільстві все більше обговорюється можливість та доцільність встановлення подвійного громадянства.

Такі дискусії можна пояснити існуючими реаліями. Багато українців хотіли б мати громадянство (підданство) іншої держави. Адже велика кількість жителів України в нинішніх непростих економічних та безпекових

умовах змушена тимчасово покидати терени Батьківщини в пошуках роботи та покращення свого матеріального становища.

Так, як показують результати соціологічного опитування, що було проведене у 2016 р. Українським центром економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, 49,1 % громадян за наявності можливості отримати громадянство іншої держави відмовилися б від нього. 13,8 % осіб коливаються з таким рішенням. 37,1 % опитаних погодилися б отримати громадянство іншої країни [40].

Варто також звернути увагу й на практику, яка склалася в Україні. На жаль, офіційна статистика щодо наявності у громадян України й громадянства іншої держави не ведеться.

За деякими даними кількість українців, що мають російські паспорти становить від 140 до 350 тисяч.

Громадянство Угорщини є другим громадянством для 80-90 тис. осіб, румунське для 80 тис.

Якщо говорити про відсотки, то близько 10 % українців уже мають паспорт іншої держави, а більше 5 млн перебувають за кордоном у вимушеній трудовій міграції, частина з яких після певного часу перебування там також може отримати інше громадянство [75].

Не є секретом для нас, що багато вищих посадових осіб України, народних депутатів та громадян, які мають доступ до державної таємниці мають громадянство інших держав. Це, на нашу думку, становить значну загрозу національній безпеці України.

Як приклад, можна згадати про мільярдера І. В. Коломойського, який свого часу був головою Дніпропетровської обласної держадміністрації. Він не приховує, що у нього три громадянства – України, Ізраїлю та Кіпру.

Відзначимо, що в умовах сучасних викликів свобода засобів масової інформації, на якій у своїх роботах наголошувала Ю. В. Палагнюк у своїх публікаціях [48], а також у своїй кандидатській дисертації з політичних наук щодо порівняння свободи ЗМІ в Україні та Польщі [54], у тому числі щодо

висвітлення проблем наявності подвійного громадянства в українських політиків та державних службовців, є гарантією висвітлення цієї проблеми та, відповідно, через увагу громадськості до неї, – в майбутньому вирішення.

Досліджуючи перспективи запровадження подвійного громадянства, варто враховувати обраний Україною курс на європейську інтеграцію, який було підтверджено у результаті Євромайдану та революції Гідності у 2014 р. і, як наслідок, підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Цій тематиці присвячена низка робіт доктора наук з державного управління Ю. В. Палагнюк. Зокрема дослідниця визначала поняття «європейська інтеграція» у державному управлінні [52], зазначала щодо того, що система управління в ЄС стає все більш ускладненою та інноваційною для теорії і практики державного управління [49]. Загалом докторське дослідження Ю.В. Палагнюк присвячене механізмам формування і реалізації державної євроінтеграційної політики України [53] та її різним аспектам: розвитку економічних відносин між Україною та ЄС від Угоди про партнерство і співробітництво до Угоди про асоціацію та створення Зони вільної торгівлі [50], політиці ЄС щодо України на етапі реалізації нашою державою євроінтеграційної стратегії [51], адже наближення до норм і стандартів ЄС у результаті імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС є запорукою можливого членства України у цьому інтеграційному об'єднанні в майбутньому.

Як було зазначено нами у підрозділі 1.2 цієї роботи, у більшості країн ЄС допускається існування множинного громадянства.

Так, наприклад, громадянство Латвії зберігається для осіб, які набули громадянство іншої країни-члена ЄС або країни-учасниці Європейської асоціації вільної торгівлі; громадянство іншої країни-учасниці Організації північноатлантичного договору (НАТО); громадянство Австралійського Союзу, Бразильської Федеративної Республіки або Нової Зеландії; громадянство такої країни, з якої Латвія уклала договір про визнання подвійного громадянства (на даний момент жоден договір не укладено);

громадянство країни, якщо в зв'язку з важливими державними інтересами буде отримано дозвіл Кабінету міністрів на збереження подвійного громадянства.

Тому, можна припустити, що європейська інтеграція прискорить процес зміни законодавства в напрямку легалізації подвійного громадянства.

Прихильниками такої дії є окремі вчені. Зокрема, С. Ю. Константиновський зазначає, що так як в Україні не встановлена ні кримінальна, на адміністративна відповідальність, яка б передбачала санкції за набуття громадянства іншої держави, крім як втрати такою особою громадянства шляхом дуже складної процедури, можна припустити, що існування в особи одночасно громадянства України та громадянства іншої держави є цілком ймовірним та законним.

Науковець пропонує закріпити положення, яким дозволити множинне громадянство та укладення відповідних договорів з іншими державами. Так, має бути встановлений механізм жорсткого контролю за сплатою податків і несенням військового обов'язку [30, с. 166].

Останнім часом все більше заяв стосовно цього лунає і від політичних діячів. Зокрема, не так давно Віце прем'єр-міністр України з європейської та євроатлантичної інтеграції Д. Кулеба зазначив, що запровадження подвійного громадянства дасть змогу Україні зберегти своїх людей. Він запропонував створити нормальні, цивілізовані, легальні механізми, коли й інтерес України буде захищений, і інтерес людини буде захищений, яка має два паспорти. Д. Кулеба відзначив, що необхідно створити ефективний механізм утримування цих людей, якщо не в Україні, то принаймні в орбіті українського законодавства, культурного простору. При цьому, подвійне громадянство не повинне за жодних обставин застосовуватися до країни-агресора [56].

Таким чином, підсумовуючи вищезазначене, слід відмітити, що міжнародне право не забороняє державам запроваджувати множинне громадянство.

Майже всі держави, які довгий час входили до СРСР, так як і Україна закріпила принцип єдиного громадянства, який передбачає не лише недопущення існування громадянства адміністративних одиниць, але й громадянства інших держав.

Незважаючи на це, існує багато випадків, коли громадяни України не дотримуються цього принципу та мають громадянство й інших держав. Вітчизняним законодавством не встановлено юридичну відповідальність за подвійне громадянство. Всі спроби врегулювати цей аспект зазнали невдач, а саме – розроблені законопроекти про встановлення кримінальної відповідальності так і не були прийняті Верховною Радою України. Це, у свою чергу, призводить до все більшого поширення такого явища серед громадян України особливо в умовах сучасних економічних, соціальних і безпекових викликів.

На нашу думку, існують реальні перспективи запровадження подвійного громадянства в Україні.

Підставами для цього може слугувати вплив світових глобалізаційних процесів, економічний розвиток нашої держави, за якого значна кількість громадян не може отримувати гідну заробітну плату та змушена тимчасово іммігрувати в інші країни.

До цього слід також додати європейський вектор розвитку України та прагнення стати рівноправним членом ЄС, в країнах-членах якого, як показало наше дослідження, закріплено право на подвійне громадянство.

На нашу думку, у разі запровадження інституту подвійного громадянства в Україні, варто особливу увагу приділити встановленню відповідних обмежень для державних службовців, а також працівників силових структур щодо набуття подвійного громадянства. Адже вони мають бути вірними саме Україні та реалізовувати її інтереси.

Висновки до третього розділу

Події останніх років та виклики для держави, що стали їх результатом обумовлюють необхідність оновлення існуючих підходів до врегулювання правовідносин у сфері громадянства та міграційних відносин.

Одним з таких є проведення АТО, на початковому етапі проведення якої Україна не могла захистити іноземців та осіб без громадянства, які, добровільно та через власні ідеологічні погляди, не жалкуючи власне життя, стали на захист інтересів та територіальної цілісності нашої країни.

Вся суть проблеми зводилася до необхідності дотримуватися визначених процедур для легалізації їх перебування на території України шляхом повернення в країну їхнього походження (перетину кордону, а потім в'їзду в Україну), отримання в компетентних органах довідки про відсутність судимості. Це загрожувало іноземцям-добровільцям позбавленням свободи та життя. Адже, зачасту, проти таких осіб в цих державах були порушені кримінальні справи (нерідко – фальсифіковані).

Тому, це вимагало здійснення удосконалення чинного законодавства, що було здійснено в 2016 р. Шляхом внесення змін до Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» встановлювалися особливі умови для таких осіб щодо оформлення посвідки на тимчасове проживання та заборона на здійснення екстрадиції таких осіб в країну їхнього громадянства.

Варто відзначити, що лише в 2019 р. був встановлений спрощений порядок отримання громадянства України та зменшений перелік умов, необхідний для прийняття особи до громадянства України.

Особа, яка набула громадянства України і подала декларацію про відмову від іноземного громадянства, зобов'язується повернути паспорт іноземної держави до уповноважених органів цієї держави.

Статистика щодо осіб, які набули відповідно до вищезазначеного порядку громадянство України не ведеться. В підрозділі управління Державної міграційної служби України в Миколаївській області учасники АТО – іноземці з питань оформлення прийняття до громадянства нашої держави не зверталися.

Існуюча проблема, в деякій мірі була вирішена. Хоча, сьогодні так і не прийнято правових норм, які були б спрямовані на соціальний захист цієї категорії осіб.

Не втрачає своєї актуальності й питання можливості легалізації в Україні подвійного громадянства. В Україні закріплений принцип єдиного громадянства в Україні, що передбачає не лише недопущення існування громадянства адміністративних одиниць, але й громадянства інших держав.

З'ясовано, що законодавством не встановлено юридичну відповідальність за подвійне громадянство. Це, у свою чергу, призводить до все більшого поширення такого явища серед громадян України, особливо в умовах сучасних економічних, соціальних і безпекових викликів.

На нашу думку, існують реальні перспективи запровадження подвійного громадянства в Україні. Підставами для цього може слугувати вплив світових глобалізаційних процесів, економічний розвиток нашої держави, за якого значна кількість громадян не може отримувати гідну заробітну плату та змушена тимчасово іммігрувати в інші країни. До цього слід також додати європейський вектор розвитку України та прагнення стати рівноправним членом ЄС, в країнах-членах якого, як показало наше дослідження, закріплено право на подвійне громадянство.

На нашу думку, у разі запровадження інституту подвійного громадянства в Україні, варто особливу увагу приділити встановленню відповідних обмежень для державних службовців, а також працівників силових структур щодо набуття подвійного громадянства. Адже вони мають бути вірними саме Україні та реалізовувати її інтереси.

ВИСНОВКИ

Здійснене дослідження дозволяє зробити такі узагальнюючі висновки та рекомендації:

1. Визначено, що нормативне визначення поняття «громадянства», зміст якого виражається через правовий зв'язок між фізичною особою і Україною, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках, нерідко піддається критиці науковців. Тому, враховуючи правові орієнтири функціонування України як правової держави, запропоновано існуючу легальну дефініцію удосконалити шляхом встановлення правового зв'язку між фізичною особою і Україною, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах, обов'язках та відповідальності.

Значення інституту громадянства можна пояснити з двох позицій. Суть першої полягає в тому, що громадянство забезпечує повноцінне існування особи в країні через можливість використовувати окремі права та свободи. Згідно з другою позицією – громадянство відіграє важливу роль в утвердженні суверенітету держави, адже держава для забезпечення стабільності та безпеки суспільства самостійно приймає рішення щодо осіб, які можуть бути її громадянами.

2. Світові глобалізаційні процеси обумовлюють інтеграцію держав в певні економічні та політичні союзи, в межах яких формуються правові системи та відбувається регламентація різних важливих сфер у тому числі й відносин щодо громадянства.

Встановлено на основі аналізу функціонування ЄС, що громадяни держав-членів ЄС автоматично набувають статус громадян ЄС. Це дає їм серед інших право: на вільний рух та проживання в межах території держав-членів; право обирати та бути обраними на виборах до Європейського Парламенту; право на звернення до Європейського Парламенту,

Європейського Омбудсмена та установ і дорадчих органів Союзу будь-якою мовою Договору та інші права.

На відміну від прав, обов'язки громадян ЄС на рівні Союзу не визначені. Запропоновано до них також відносити обов'язки, які передбачені внутрішнім законодавством держав-членів.

В ЄС розроблена та нормативно регламентована концепція «цивільного громадянства», яка не відома українському праву. Вона передбачає особливе положення громадян окремих країн, що проживають на довготривалій основі на території ЄС.

Констатовано, що на прикладі ЄС можна побачити особливості взаємовідносин ЄС і держав-членів в контексті збереження їх суверенітету. Зокрема, на рівні ЄС встановлені загальні засади європейського громадянства. Більш детальна регламентація цих відносин відбувається внутрішнім законодавством країн.

Наголошено, що в окремих країнах-членах ЄС допускається існування подвійного громадянства та набуття громадянства взамін на фінансові інвестиції. «Торгівля громадянством» останнім часом активно обговорюється на рівні Європейської Комісії тому, що це явище має також негативні наслідки для безпеки ЄС. У зв'язку з цим триває робота з розробки окремих норм щодо надання громадянства країнами-членами. Вважаємо, що їх зміст буде ще одним свідченням «м'якої десуверенізації» країн-членів ЄС.

3. В Україні нормативно визначені підстави та регламентований порядок набуття громадянства нашої держави. Серед умов: визнання та дотримання Конституції України та Законів України; безперервне проживання на території України протягом останніх п'яти років; отримання дозволу на імміграцію; володіння державною мовою або її розуміння в обсязі, достатньому для спілкування; наявність законних джерел існування.

Запропоновано внести зміни до законодавства та закріпити вичерпний перелік документів, які підтверджують наявність законних джерел існування

та розмір грошового забезпечення, що не має бути меншим, ніж встановлений в державі прожитковий мінімум.

4. Охарактеризовано механізм отримання громадянства України, зокрема, шляхом подання особою до територіальних органів ДМС письмової заяви, встановленої форми та інших документів, визначених законодавством.

З'ясовано, що прийняття такої заяви від особи є адміністративною послугою. Запропоновано для підвищення ефективності її надання передбачити можливість для особи на сайті ДМС обрати в електронному режимі дату візиту до уповноважених органів для отримання консультації чи подання документів.

Обґрунтовано, що існуючий розмір плати за прийняття заяви про прийняття до громадянства України, що був встановлений ще у 1993 р. у розмірі 8 гривень 50 копійок, не відповідає сучасним обсягам часових та трудових витрат на здійснення перевірки поданих документів. У зв'язку з цим пропонуємо збільшення його розміру.

5. Відзначено, що виклики для нашої держави з 2014 р., у тому числі у сфері забезпечення національної безпеки та територіальної цілісності України, і підписання Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС обумовлюють необхідність оновлення існуючих підходів до врегулювання правовідносин у сфері громадянства та міграційних відносин.

Одним з таких є проведення АТО, на початковому етапі проведення якої Україна не могла захистити іноземців та осіб без громадянства, які, добровільно та через власні ідеологічні погляди, стали на захист інтересів, суверенітету та територіальної цілісності нашої країни. Проблема зводилася до необхідності дотримуватися визначених процедур для легалізації їх перебування на території України шляхом повернення в країну їхнього походження (перетину кордону, а потім в'їзду в Україну), отримання в компетентних органах довідки про відсутність судимості. Це загрожувало іноземцям-добровільцям позбавленням свободи та життя, адже часто проти

таких осіб в цих державах були порушені кримінальні справи (нерідко фальсифіковані).

Шляхом внесення змін до Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» встановлені особливі умови для таких осіб щодо оформлення посвідки на тимчасове проживання та заборона на здійснення екстрадиції таких осіб в країну їхнього громадянства.

Наголошено, що з червня 2019 р. існує спрощений порядок отримання громадянства України та закріплено наступні умови для прийняття до громадянства України іноземця чи особою без громадянства-учасника АТО: визнання і дотримання Конституції України та законів України; подання декларації про відмову від іноземного громадянства особи, яка отримала посвідку на тимчасове проживання. Особа, яка набула громадянство України і подала декларацію про відмову від іноземного громадянства, зобов'язується повернути паспорт іноземної держави до уповноважених органів цієї держави. Зазначено, що ця проблема, в деякій мірі, була вирішена. Хоча сьогодні так і не прийнято правових норм, які були б спрямовані на соціальний захист цієї категорії осіб.

6. Обґрунтовано, що питання можливості легалізації в Україні подвійного громадянства не втрачає своєї актуальності в умовах сучасних викликів.

Зроблено висновок, що існують реальні перспективи запровадження подвійного громадянства в Україні. Підставами для цього може слугувати вплив світових глобалізаційних процесів, економічний розвиток нашої держави, за якого значна кількість громадян не може отримувати гідну заробітну плату та змушена тимчасово імігрувати в інші країни. До цього слід також додати європейський вектор розвитку України та прагнення стати рівноправним членом ЄС, в країнах-членах якого, як показало наше дослідження, існує право на подвійне громадянство.

В Україні закріплений принцип єдиного громадянства в Україні, що передбачає не лише недопущення існування громадянства адміністративних одиниць, але й громадянства інших держав.

З'ясовано, що законодавством не встановлено юридичну відповідальність за подвійне громадянство. Це, у свою чергу, призводить до все більшого поширення такого явища серед громадян України, особливо в умовах сучасних економічних, соціальних і безпекових викликів.

Запропоновано закріпити норму щодо заборони існування громадянства іноземної держави в особи, що є державним службовцем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Авакьян С. А. Гражданство Российской Федерации / С. А. Авакьян. – М. : Российский юридический издательский дом, 1994. – 128 с.
2. Актуальні питання суспільних трансформацій в Україні: безпековий та євроінтеграційний виміри : колект. моногр. / під заг. ред. Ю. В. Палагнюк, С. І. Шкірчака. – Миколаїв : Видавництво ЧНУ імені Петра Могили, 2018. – 300 с.
3. Бедрій Р. Б. Громадянство України: конституційно-правові основи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право» / Р. Б. Бедрій. – К., 2005. – 19 с.
4. Белов А. В. Двойное гражданство и проблема лояльности [Электронный ресурс] / А. В. Белов // Правоведение. – 2002. – № 2(241). – С. 157 – 161. – Режим доступа : <http://www.law.edu.ru/article/article.asp?articleID=177246>
5. Брянцев О. Г. Гражданство Российской Федерации : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Государственное право и управление; советское строительство; административное право; финансовое право» [Электронный ресурс] / О. Г. Брянцев. – М., 1993. – 16 с. – Режим доступа : <http://www.law.edu.ru/book/book.asp?bookID=51895>
6. Варавко Н. П. Проблеми громадянства в Україні [Електронний ресурс] / Н. П. Варавко. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/15_APSN_2011/Pravo/9_87634.doc.htm
7. Васильева С. В. Множественное гражданство в государствах постсоветского пространства : автореф. дис. на соискание уч. степени д. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституционное право; муниципальное право»

[Электронный ресурс] / С. В. Васильева. – М., 2007. – 16 с. – Режим доступа : http://www.mosgu.ru/nauchnaya/publications/2007/abstract/Vasilieva_SV/

8. Великоричанин П. О. Множинне громадянство: конституційно-правове дослідження : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право» / П. О. Великоричанин. – Одеса, 2015. – 201 с.

9. Великоричанин П. О. Політико-правова сутність громадянства / П. О. Великоричанин // Часопис Київського університету права. – 2011. – № 3. – С. 107 – 110.

10. Винокуров А. А. Развитие института гражданства: современные тенденции и конституционно-правовой опыт России [Электронный ресурс] / А. А. Винокуров. – Режим доступа : <http://www.dissercat.com/content/razvitie-instituta-grazhdanstva-sovremennye-tendentsii-i-konstitutsionno-pravovoi-opyt-rossi>

11. Висновок Головного науково-експертного управління на проект Закону України «Про правовий статус і соціальні гарантії учасників добровольчих збройних формувань в Україні» від 23.12.2015 р. № 3707. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/XH2UZ00A.html

12. Габермас Ю. А. Громадянство і національна ідентичність [Електронний ресурс] / Ю. А. Габермас. – Режим доступу : <http://litopys.org.ua/rizne/haber.htm>

13. Галушкин А. А. Правовые и организационные основы противодействия незаконной миграции и приобретению гражданства Российской Федерации, других государств-участников Содружества независимых государств [Электронный ресурс] / А. А. Галушкин. – Режим доступа : <http://www.lawtech.ru/document/2013avtoref1426>

14. Державне політичне правління і національна єдність: аналітична доповідь / за ред. О. М. Майбороди. – К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2017. – 248 с.

15. Директива Совета 2003/109/ЕС от 25.11.2003 г. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://iconinvest.ru/zakonodatelstvo/30-zakonodatelstvo/direktiva-2003-109-es-soveta-ot-25-noyabrya-2003-g-o-statuse-grazhdan-tretikh-stran-prozhivayushchikh-na-dolgosrochnoj-osnove-perevod-na-russkij-yazyk/53-direktiva-2003-109-es-soveta-ot-25-noyabrya-20>)

16. Довбиш М. О. Актуальність подвійного громадянства для України [Електронний ресурс] / М. О. Довбиш. – Режим доступу до ресурсу : http://xn--e1aaajpcds8ay4h.com.ua/files/image/konf_13/doklad_13_4_06.pdf

17. Договор о Европейском Союзе от 07.02.1992 г. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029

18. Договор об учреждении Европейского экономического сообщества от 25.03.1957 г. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017/ed19860217

19. Європейська конвенція про громадянство від 06.11.1997 р. № ETS № 166. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_004

20. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/95_015

21. Захаров Б. Ю. Безпека в Україні жертв переслідувань авторитарними режимами країн колишнього СРСР [Електронний ресурс] / Б. Ю. Захаров, А. С. Деркач, О. С. Лапін. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://khrpg.org/en/index.php?id=1547374272>

22. Золоті візи й паспорти: як країни ЄС торгують своїм громадянством. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.dw.co>

23. Ісмаїлов Р. Р. Інститут громадянства Азербайджанської республіки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право» / Р. Р. Ісмаїлов. – О., 2000. – 19 с.

24. Камардіна Ю. В., Ковальов С. В. Сучасні тенденції розвитку сфери адміністративних послуг в Україні / Ю. В. Камардіна, С. В. Ковальов //

Вісник Маріупольського державного університету. – 2018. – Вип. 15. – С. 73 – 82.

25. Конвенція про громадянство одруженої жінки від 29.01.1957 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/95_158

26. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021

27. Конвенція про скорочення безгромадянства від 30.08.1961 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/95_240

28. Конвенція про скорочення випадків багатогромадянства та про військову повинність у випадках багатогромадянства від 06.05.1963 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/94_302

29. Конклідована версія Договору про функціонування ЄС. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <file:///C:/Users/%D0%9A%D0%90%D0%9B%D0%90%D0%A8/Downloads/f450346n12.pdf>

30. Константиновський С. Ю. Щодо питання множинного громадянства в Україні / С. Ю. Константиновський // Право України. – 2018. – № 5. – С. 163 – 167.

31. Конституция Российской Федерации от 12.12.1993 г. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.consultant.ru/popular/cons/>

32. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

33. Кривецький О. Ю. Зміни до Закону України «Про громадянство України» [Електронний ресурс] / О. Ю. Кривецький. – Режим доступу : http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2831:zmini-do-zakonu-ukrajini-pro-gromadyanstvo-ukrajini-2&catid=71&Itemid=382

34. Лазарєв В. В. Наявність законних джерел існування як підстава набуття громадянства України / В. В. Лазарєв // Філософія права. – 2011. – № 4. – С. 443 – 446.

35. Лазарєв В. В. Нормативно-правові засади регулювання громадянства в Україні в 1917-1921 роках [Електронний ресурс] / В. В. Лазарєв. – Харків, 2017. – С. 174 – 175. – Режим доступу : <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:aZzZQg6YOhwJ:univd.edu.ua/scienceissue/issue/1643+&cd=2&hl=ru&ct=clnk&gl=ua>

36. Легалізація іноземців-добровольців: чому це не вигідно українській владі та чому це важливо. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://24tv.ua/legalizatsiya_inozemtsiv_dobrovoltziv_chomu_tse_ne_vigidno_ukrayinskiy_vladi_ta_chomu_tse_vazhlivo_n1034884

37. Майданник О. О. Про інститут громадянства України / О. О. Майданник // Право України. – 1999. – № 2. – С. 70 – 75.

38. Михайлова Е. В. Право на громадянство в Російській Федерації: конституційно-правові аспекти [Електронний ресурс] / Е. В. Михайлова. – Режим доступу : <http://www.dissercat.com/content/pravo-na-grazhdanstvo-v-rossiiskoi-federatsii-konstitutsionno-pravovye-aspekty>

39. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12. 1966 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_043

40. Національна безпека і оборона // Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. – 2016. – № 7 – 8 (165 – 166). – Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://razumkov.org.ua/vydannia/zhurnal-natsionalna-bezpeka-i-oborona>

41. О громадянстве Кыргызской Республики : Закон Кыргызской Республики от 18.12.1993 г. № 1334-ХІІ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://faq.germany.ru/gus.db/items/29.html?op=>

42. О гражданстве Республики Беларусь : Закон Республики Беларусь от 01.08.2002 г. № 136-З. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://kodeksy-by.com/zakon_rb_o_grazhdanstve.htm

43. О гражданстве Республики Казахстан : Закон Республики Казахстан от 20.12.1991 г. № 1017-ХІІ. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://online.zakon.kz/document/?doc_id=1000816#pos=391;-43

44. О гражданстве Республики Таджикистан : Закон Республики Таджикистан от 04.11.1995 г. № 104. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://legislationline.org/ru/documents/action/popup/id/14342>

45. О гражданстве Российской Федерации : Федеральный Закон Российской Федерации от 31.05.2002 г. № 62-ФЗ. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_173612/

46. Об урегулировании вопросов двойного гражданства : Договор между Российской Федерацией и Республикой Таджикистан от 07.09.1995 г. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://docs.cntd.ru/document/8311276>

47. П'ять років тому розпочалася активна фаза АТО. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/2680729-pat-rokiv-tomu-rozpocalas-aktivna-faza-ato.html>

48. Палагнюк Ю. В. Державне регулювання аудіовізуальних засобів масової комунікації: європейський досвід та Україна : [монографія] / Ю. В. Палагнюк. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. – 236 с.

49. Палагнюк Ю. В. Еволюція теоретичних основ європейської інтеграції: державно-управлінський аспект [Електронний ресурс] / Ю. В. Палагнюк // Публічне адміністрування: теорія і практика : Електронний збірник наукових праць. – 2013. – Вип. 2 (10). – Режим доступу : <http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2013-02%2810%29/index.html>.

50. Палагнюк Ю. В. Економічні аспекти інтеграції України до ЄС (в рамках дії Угоди про партнерство і співробітництво) / Ю. В. Палагнюк //

Наукові праці : Науково-методичний журнал. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – Вип. 135. Т. 147. Державне управління. – С. 22 – 27.

51. Палагнюк Ю. В. Політика ЄС щодо України на етапі реалізації Україною євроінтеграційної стратегії / Ю. В. Палагнюк // Наукові праці : Науково-методичний журнал. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. – Вип. 174. Т. 186. Державне управління. – С. 18 – 22.

52. Палагнюк Ю. В. Поняття «Європейська інтеграція» в державному управлінні / Ю. В. Палагнюк // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки, психології : зб. наук. пр. Херсонського національного технічного університету. – Херсон, 2011. – Вип. 2 (5). – С. 110 – 115.

53. Палагнюк Ю. В. Механізми формування та реалізації державної євроінтеграційної політики України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра наук з державного управління : спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / Ю. В. Палагнюк ; Чорноморський державний ун-т ім. Петра Могили. – М., 2015. – 36 с.

54. Палагнюк Ю. В. Політологічний аналіз медіа реформ у сучасній Україні та Республіці Польща : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути і процеси» / Ю. В. Палагнюк ; Миколаївський держ. гуманітарний ун-т ім. Петра Могили. – М., 2008. – 16 с.

55. Питання організації виконання Закону України «Про громадянство України» від 27.03.2001 р. № 215/2001. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/215/2001>

56. Подвійне громадянство в Україні: заява Кулеби . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.slovoidilo.ua/2019/10/20/novyna/polityka/podvijne-hromadyanstvo-ukrayini-zayava-kuleby>

57. Покровська А. О. Громадянство Європейського Союзу: проблеми визначення та альтернативи [Електронний ресурс] / А. О. Покровська // «Країна і Європейський Союз: шлях до сталого розвитку» : зб. наук. ст. за

матеріалами І наук. практ. конф. з європ. права, м. Харків, 24 квіт. 2018 р. – Харків : 2018. – С. 320–325. – Режим доступу : <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/14958>

58. Про адміністративні послуги : Закон України від 06.09.2012 р. № 5203-VI. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17>

59. Про внесення змін до деяких законів України щодо правового статусу іноземців та осіб без громадянства, які брали участь у захисті територіальної цілісності та недоторканності України : Закон України від 06.06.2019 р. № 2743-VIII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2743-19>

60. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо проходження військової служби у Збройних Силах України іноземцями та особами без громадянства : Закон України від 06.10.2015 р. № 716-VIII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/716-19#n106>

61. Про громадянство України : Закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>

62. Про державне мито : Декрет Кабінету Міністрів України від 21.01.1993 р. № 7-93. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/7-93>

63. Про запобігання виникненню випадків подвійного громадянства : Договір між Україною та Республікою Узбекистан від 05.12.1996 р. (втратив чинність). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/860_019

64. Про затвердження Методики визначення собівартості платних адміністративних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.01.2010 р. № 66. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2010-%D0%BF>

65. Про затвердження Порядку ведення Реєстру адміністративних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.01.2013 р. № 57. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/57-2013-%D0%BF>

66. Про Положення про проходження військової служби у Збройних Силах України іноземцями та особами без громадянства : Указ Президента України від 10.06.2016 р. № 248/2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/248/2016>

67. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22.09.2011 р. № 3773-VI. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>

68. Про узгоджені принципи регулювання громадянства : Рекомендаційний законодавчий акт від 29.10.1992 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravo.levonevsky.org/bazaby/mdogov/megd4331.htm>

69. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо громадянства» від 02.10.2012 р. № 9728 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу до ресурсу: <http://w1.c1.rada.gov.ua>

70. Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за неповідомлення громадянином України про набуття іноземного громадянства» від 07.02.2014 р. № 4116. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=49734

71. Проект Закону України «Про внесення змін до статті 9 Закону України «Про громадянство України» (щодо приведення норм національного законодавства у відповідність до європейських стандартів)» від 02.04.2013 р. № 2687. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=46388

72. Проект Закону України «Про правовий статус і соціальні гарантії учасників добровольчих збройних формувань в Україні» від 23.12.2015 р. № 3707. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/_doc2.nsf/link1/JH2UZ00A.html

73. Расокулова С. Х. Основания приобретения и прекращения гражданства Российской Федерации [Электронный ресурс] / С. Х. Расокулова // Проблемы в российском законодательстве. Юридический журнал. – 2013. – № 6. – С. 44 – 46. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/osnovaniya-priobreteniya-i-prekrascheniyagrazhdanstva-rossiyskoj-federatsii>

74. Резолюція Ради Європи 1989 (2014) доступ до громадянства і ефективного застосування Європейської конвенції про громадянство від 09.04.2014 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.refworld.org.ru/category,POLICY,COEPACE,RESOLUTION,,538dc8154,0.html>

75. Романчук І. Ю. 10 фактів і міфів про подвійне громадянство в Україні [Електронний ресурс] / І. Ю. Романчук. – Режим доступу : <http://www.mukachevo.net/ua/news/view/104472>

76. Сборник нормативно-правовых актов новых государств Восточной Европы и Центральной Азии по вопросам гражданства / Составители: Н. Н. Кофанова (руководитель группы), В. О. Андриенко, В. И. Суботенко. – К. : Астра, 2005. – 600 с.

77. Сердюк В. В. Відповідальність держави як елемент поняття «правова держава» / В. В. Сердюк // Часопис Київського університету права. – 2015. – № 1. – С. 42 – 45.

78. Степанковська Я. Ю. Без право на громадянство: іноземні добровольці ризикують повторити долю Тимура Тумгоєва? [Електронний ресурс] / Я. Ю. Степанковська. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://glavcom.ua/publications/bez-prava-na-gromadyanstvo-inozemni-dobrovolcirizikuyut-povtoriti-dolyu-timura-tumgojeva-530319.html>

79. Суржинський М. І. Громадянство України як конституційно-правовий інститут : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.юрид.наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право» / М. І. Суржинський. – К., 2009. – 16 с.

80. Суржинський М. І. Поняття громадянства та конституційне регулювання його основних засад у пострадянських державах (порівняльний аналіз) / М. І. Суржинський // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 3. – С. 93 – 97.

81. Суржинський М. І. Правове регулювання набуття громадянства в пострадянських державах (порівняльний аналіз) / М. І. Суржинський // Держава і право. Юридичні і політичні науки. – 2013. – Вип. 62. – С. 140–147.

82. Тодика Ю. М. Громадянство України: конституційно-правовий аспект : навч. посіб. / Ю. М. Тодика. – Х. : Факт, 2002. – 278 с.

83. Толкачова І. А. Підстави набуття громадянства в Україні і країнах СНД / І. А. Толкачова // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 2. – С. 101 – 105.

84. Туркменские власти продолжают борьбу с двойным гражданством. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.chaspik.spb.ru/world/turkmenskie-vlasti-prodolzhayut-borbu-s-dvojnym-grazhdanstvom/>.

85. У 2019 році громадянства України набуло понад 4,5 тис. іноземців. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://gordonua.com/ukr/news/society/-u-2019-rotsi-gromadjanstvo-ukrajini-otrimalo-ponad-4-5-tis-inozemsiv-1438318.html>

86. У ЄС анонсували нові правила надання громадянства. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.pravda.com.ua/news/2018/08/7/7188505/>

87. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011?lang=ra

88. Фенич Я. В. Адміністративно-правове забезпечення права на громадянство України : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Я. В. Фенич. – Ужгород, 2019. – 211 с.

89. Щодо спрощеного порядку набуття громадянства : Договір між Республікою Білорусь, Республікою Казахстан, Киргизькою Республікою та Російською Федерацією від 04.11.2000 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uralsk.mid.ru/prav-baza/5.htm>.

90. Яковюк І. В. Громадянство ЄС: поняття і співвідношення з національним громадянством / І. В. Яковюк // Проблеми законності. – 2010. – № 107. – С. 13 – 22.

91. Янковський С. А. Правова сутність інституту громадянства ЄС / С. А. Янковський // Право і безпека. – 2011. – № 4. – С. 28 – 32.

92. Янковський С. А. Проблеми гармонізації законодавства держав-членів ЄС щодо інституту громадянства ЄС / С. А. Янковський// Юрист України. – 2011. – № 4 (17). – С. 36 – 41.

ДОДАТКИ

Додаток А

**Статистика щодо набуття громадянства України та оформленні інших
міграційних документів
станом на 01.11. 2019 р. [84]**

	Кількість осіб, які набули громадянство України на підставі Угод про спрощений порядок зміни громадянства	Прийнято до громадянства України за Указом Президента України (ст. 9)	Кількість осіб, які набули громадянство України за територіальним походженням (ст. 8)	Набуття громадянства України відповідно до ст. 11-15
Всього:	71	1057	2801	579

Перебуває на обліку постійних імігрантів	282 709 осіб
Перебуває на обліку тимчасових імігрантів	122 368 осіб
Оформили посвідку на постійне проживання	20693 осіб
Оформили посвідку на тимчасове проживання	25 169 осіб
Оформили документи для виїзду за кордон на постійне місце проживання	10 101 осіб

Додаток Б

Зразок заяви про прийняття до громадянства України

Зразок

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ МВС України
16.08.2012 № 715

Президентові України

Форма 19

ФОТО
35 x 45
мм

М.П.

ЗАЯВА про прийняття до громадянства України

Прошу прийняти мене до громадянства України відповідно до статті 9 Закону України «Про громадянство України».

Визнаю Конституцію України та зобов'язуюся дотримуватися законів України.

Про себе повідомляю необхідні відомості.

№ з/п	Запитання	Відповіді
1	Прізвище (якщо змінювали прізвище, зазначити всі прізвища, які мали)	
	ім'я (якщо змінювали ім'я, зазначити всі імена, які мали)	
	по батькові (якщо змінювали по батькові, зазначити всі по батькові, які мали)	
2	Дата народження	
3	Місце народження	
4	Освіта	
5	Національність	
6	У громадянстві якої держави (яких держав) перебуваєте на цей час	
7	Коли і з якої країни прибули в Україну на постійне проживання	
8	Сімейний стан:	
8.1	перебування в шлюбі з громадянином(кою) України терміном понад 2 роки (зазначити дату укладення шлюбу)	
8.2	перебування понад 2 роки в шлюбі з	

	громадянином(кою) України, який (яка) помер(ла) (зазначити дату укладення шлюбу та дату смерті чоловіка чи дружини)	
9	Термін безперервного проживання на законних підставах на території України (не заповнюється особами, які мають визначні заслуги перед Україною і особами, прийняття яких до громадянства України становить державний інтерес для України)	
10	Постійне проживання в Україні (зазначити дату отримання посвідки на постійне проживання або дозволу на імміграцію)	
11	Володіння державною мовою або розуміння її в обсязі, достатньому для спілкування (зазначити необхідне) (не заповнюється особами, які мають визначні заслуги перед Україною і особами, прийняття яких до громадянства України становить державний інтерес для України)	
12	Наявність фізичних вад (заповнюється стосовно осіб з вадами слуху, зору)	
13	Законне джерело існування (не заповнюється особами, які мають визначні заслуги перед Україною і особами, прийняття яких до громадянства України становить державний інтерес для України)	
14	Надання статусу біженця в Україні чи притулку в Україні (зазначте дату)	
15	Наявність подання про те, що особа має визначні заслуги перед Україною (зазначити, ким уноситься подання)	
16	Наявність подання про те, що прийняття особи до громадянства України становить державний інтерес для України (зазначити, ким уноситься подання)	
17	Місце проживання та номер телефону	
18	Документи, які додаються до заяви	

Одночасно зі мною прошу прийняти до громадянства України моїх дітей:

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові дитини	Громадянство на цей час	Дата народження	Місце народження
1				

Достовірність викладених у заяві відомостей і дійсність поданих документів підтверджую. Під судом та слідством на території іноземних держав не перебуваю.

Підстав, за наявності яких особа відповідно до частини п'ятої статті 9 Закону України «Про громадянство України» не приймається до громадянства України, немає.

Мені повідомлено, що в разі подання завідомо неправдивих відомостей або фальшивих документів я втрачу громадянство України на підставі пункту 2 частини першої статті 19 Закону України «Про громадянство України».

_____ 20__ року

_____ (підпис заявника)

СЛУЖБОВІ ВІДМІТКИ

Особа, яка подала заяву про прийняття до громадянства України, має:

а) паспортний документ серії _____ № _____, виданий _____

(коли та ким виданий паспортний документ)

_____;

б) посвідку на проживання для іноземців серії _____ № _____, видану

(коли та яким органом видано посвідку)

_____ № _____,
в) посвідку на проживання для осіб без громадянства серії _____ № _____,

видану _____

(коли та яким органом видано посвідку)

_____;

г) посвідчення біженця або особи, якій надано притулок, № _____, видане

(коли та ким видано посвідчення)

Заяву прийняв, правильність її заповнення та всі необхідні документи, додані до заяви, перевірів

(посада, прізвище та ініціали)

_____ 20 __ року

_____ (підпис)

Додаток В**Реквізити щодо сплати державного мита при прийнятті особи до громадянства України**

Отримувач: УК у м. Миколаїв/Централ.р-н/
22090400

Код отримувача: 37992781

Номер рахунку отримувача:

UA238999980000031418538014006

Найменування банку отримувача: Казначейство України (ЕАП)

Код банку отримувача: 899998

Призначення платежу: *;101;000000000;22090400;держмито за подання заяв про прийняття у громадянство України;;;;

Додаток Г

Зразок декларації про відмову від іноземного громадянства

Зразок

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ МВС України
16.08.2012 № 715

Форма 45

ДЕКЛАРАЦІЯ
про відмову від іноземного громадянства

Я, _____,
 (прізвище, ім'я, по батькові)
 _____ року народження, громадянин(ка) _____,
 (назва держави)

відмовляюся від іноземного громадянства (підданства) _____
 (назва держави)

у зв'язку з тим, що існують незалежні від мене причини неотримання документа про
 припинення іноземного громадянства (підданства)

_____,
 (назва держави)

а саме:

(заповнити необхідний пункт)

1) у мене уповноваженими органами _____
 (назва держави)
 _____ було прийнято клопотання про припинення мого
 громадянства (підданства) цієї держави (зазначити дату)

(підданства) _____, проте в _____ установлений її
 законодавством _____ (назва держави)

строк протягом _____ я не отримав (не отримала) документа про
 припинення _____ (назва держави)
 громадянства (підданства) цієї держави. Повідомлень від уповноважених органів
 _____ про відмову в задоволенні мого клопотання я не отримував
 (не отримувала);

2) у мене уповноваженими органами _____
 (назва держави)
 _____ було прийнято клопотання про припинення мого
 громадянства (підданства) цієї держави (зазначити дату)

(підданства) _____, проте протягом двох років я не
 _____ (назва держави)

(не отримала) документа про припинення громадянства (підданства) цієї держави. Повідомлень від уповноважених органів _____

(назва держави)

про відмову в задоволенні мого клопотання я не отримував (не отримувала).

Строк розгляду клопотань про припинення громадянства цієї держави не встановлено;

3) у законодавстві _____ відсутня процедура

(назва держави)

припинення її громадянства (підданства) за ініціативою особи;

4) процедура оформлення припинення громадянства (підданства) _____

(назва держави)

не здійснюється;

5) вартість оформлення виходу з громадянства (підданства) _____

(назва держави)

становить _____, що перевищує половину

(зазначити вартість у гривневому еквіваленті)

розміру мінімальної заробітної плати, встановленого законом в Україні на момент, коли особа набула громадянства України.

Станом на _____ розмір мінімальної

(дата набуття особою громадянства України)

заробітної плати в Україні становив _____

У зв'язку з викладеним вище я зобов'язуюся повернути паспорт громадянина

_____ до уповноважених органів цієї держави,

(назва держави)

не користуватися правами громадянина (підданого) _____

(назва держави)

і не виконувати обов'язків, передбачених її законодавством для громадян (підданих) цієї держави.

Мені _____

(прізвище, ім'я, по батькові)

повідомлено, що в разі невиконання мною цього зобов'язання я втрачу громадянство України на підставі статті 19 Закону України «Про громадянство України» або його буде скасовано на підставі статті 21 цього Закону.

_____ 20__ року _____

(підпис)

